

A-16685 687 3. X 12

VIKTOR ORDLIK

EMAKEELE ÕPIK

IV KLASSILE

1. VIHK

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

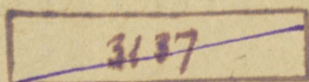
2-251561

VIKTOR ORDLIK

EMAKEELE ÕPIK

IV KLASSILE

1. VIHK

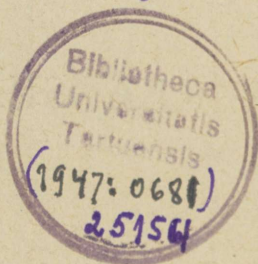
Kohustuslik kontrollieksemplar

RK

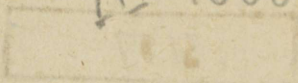
„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1947

2

A- 16685

Tähelepanemiseks.

Õpikus pole harjutustel ja ülesandeil eri pealkirju. Pealkirjaks ei piisa siiski ainult järjekorranumbrist. Sisule vastavad pealkirjad tuleb enne või pärast ülesandè täitmist õpilastel enesetel (muidugi õpetaja juhtimisel) leida. See suunab õpilasi harjutuse sisusse tungima.

Mõningate harjutuste ja ülesannete juures on märgitud, mida tuleb värviliselt märkida. Võimaluste puudumisel saab seda asendada mitmesuguste allakriipsutustega. On aga soovitatav, et olulise väljatõstmiseks tarvitataks värvilist märkimist võimalikult rohkesti — ka nende harjutuste ja ülesannete täitmise juures, kus seda pole märgitud.

Tähekesega (*) märgitud harjutused ja ülesanded ei ole kohustuslikud. Nende täitmine kogu klassi või üksikute õpilaste poolt sünnib õpetaja valikul vastavalt vajadustele.

Autor.

1. Kordavat.

Kaasaütleva käände (kellega? millega?) lõpp on **-ga**.

Ilmaütleva käände (kellela? milleta?) lõpp on **-ta**.

Sisseütleva käände (kellesse? millesse? kuhu?) lõpp on harilikult **-sse**.

*1. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele värviliselt vajalik käändelõpp!

1. Isa mähkis vikatid riide— ja asetas need vankri—. 2. Ma valasin piima lähkri—. 3. Ema pakkis õe— toidukraami. 4. Meil ei mindud kunagi silkude— heinale. 5. Ära tule reha—! 6. Reha peab olema sileda varre— ja kõvade piide—. 7. Sõitsime hobuse— heinamaale. 8. Heinamaa uppus päikese— ja oli lillede— nagu üle külvatud. 9. Jäime laagri— küüni juurde. 10. Isa lõi vikati— laia kaare. 11. Vend niitis isa— võidu. 12. Kaste— oli kerge niita. 13. Niitja luisu— on nagu sepp viili— või kingsepp naaskli—. 14. Sovhoosis niideti niidumasina— ja riisuti looreha—. 15. Ära tööta päikese käes mütsi—. 16. Lõime reha— kaared laiali. 17. Särgi— oli kerge töötada. 18. Küll maitses kama hapupiima— ja võileib silgu— hästi! 19. Oöseks pandi hein saadude—. 20. Pugesin heinte— magama. 21. Vajusin raske— unenägede— unne. 22. Kaste— hommik ennustas vihma. 23. Mispärast sa siin töö— seisad? 24. Seekord ei jäänud me vihma—. 25. Välk lõi jämeda— toominga—. 26. Tuule— kuivasid heinad kiiresti.

27. Isa andis hangu— heinu üles, poeg tampis jalgade— kinni.
28. Küüni uks suleti pika lati—.

Näidis: *Isa mähkis vikatid riidesse ja...*

h järel kirjutatakse alati **k**, **t**.

*2. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele vajalik täht!
Kui võimalik, kirjutada täht **h** ühes juurdekirjutatud tähega värviliselt!

1. Valmistusime täh—saks päevaks. 2. Lah—e metsavah—juh—
is poisid sih—i kaudu õigesse koh—a. 3. Äh—ides ja puh—
ides rüh—isid Mih—el ja Ah—o vah—raokstega kohale. 4. Igaüks tõi
kooli oh—ralt lilli. 5. Eh—isime ukse vah—raleh—e—dest pärjaga.
6. Valmistati kah— loosungit. 7.* Näh—e vaeva ja teh—e uus täh—!
8. Teh—e vih— märjaks ja püh—ige prah—kokku! 9. Täna lah—
ume, kuid homme koh—ume jälle. 10. Näh—i kõikjal punaseid
lippe lehvivat.

11. Ema valmistas suh—rusaia, õde kloppis munavah—u.
12. Jah—udes koogi pealmine pind lõhenes ja vajus loh—u.
13. Laps koh—us, oh—as ja tah—is nutma hakata. 14. Mina
püüdsin väh—e. 15. Isa lõh—us puid. 16. Vend püh—is õue.
17. Õh—upoolikul läksime kõik sauna. 18. Vih—lesin nii tugevasti,
et nah— hakkas õhetama. 19. Uh—usin ennast külma veega.
20. Panime puh—a pesu selga. 21. Istusime soojal suveh—õh—ul
kaua õues. 22. Eemal virvendas lah—. 23. Silmapiiril liugles
üksik jah—. 24. Isa luges leh—e ja jutustas pärast meile
töötava rahva juh—idest.

Näidis: *Valmistusime tähtsaks päevaks.*

Mitmuse nimetava (kes? mis?) lõpp on alati **-d**.
Ainsuse osastav (keda? mida?) on **lõputa** (õuna, seppa jne.).
lõpuga **-d** (maad, head, tuld jne.) või lõpuga **-t** (raamat, valget jne.).

*3. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele värviliselt **d** või **t**!

I.

1. Ma ostsin täna kolm uu— raamatu— (mida?). 2. Minu paberi— (mis?) olid laual, kui sa oma valge— paberi— (mida?) lõikasid. 3. Palun, anna mulle oma uu— sirkli— (mida?)! 4. Kas need on sinu õpiku— (mis?)? 5. Aitasime suur— riuli— (mida?) ja üh— tahvli— (mida?) kohale asetada. 6. Need suure— riuli— (mis?) tuleb raamatukogusse viia. 7. Vii vasara— (mis?) töötuppa! 8. Mina joonistasin vikati— (mida?). 9. Vaatlesime tabeli— (mida?) ja kordasime reegli— (mida?). 10. Raske— lause— (mis?) olid tahvlile kirjutatud. 11. Utelgu igaüks kaks ilusa— näide— (mida?)! 12. Ma panen õhtul raamatu— (mis?), vihiku— (mis?) ja muu— õppetarbe— (mis?) järgmiseks päevaks valmis. 13. Enne magamineku— (mida?) kontrollin, kas kõik tüki— (mis?) on õpitud, harjutuse— (mis?) tehtud ja ülesande— (mis?) lahendatud.

II.

1. Sügisese— öö— (mis?) on pimedad. 2. Tegin täna raske— töö— (mida?). 3. Mul on kõik koduse— töö— (mis?) tehtud. 4. Soo— (mis?) on praegu vett täis. 5. Seda soo— (mida?) hakatakse kevadel kraavitama. 6. Kas teil on hea— põllumaa— (mis?)? 7. Praegu on kõik tee— (mis?) porised. 8. Teetöölised parandasid tee— (mida?). 9. Koera— (kes?) on truu— looma— (kes?). 10. Truu— sõpra (keda?) võib alati usaldada. 11. Sain sõbralt kaks hea— raamatu— (mida?). 12. Kõik kuu— (mis?) ei ole ühe-

pikkused. 13. Uue— krae— (mis?) olid lumivalged. 14. Kas sul ei ole valge— krae— (mida?)? 15. Minu õde kodus kirju— vöö— (mida?). 16. Tahan osta hea— vői— (mida?). 17. Tegin rehale uue— pii— (mis?). 18. Lubage mulle kolm krae— (mida?)! 19. Kõik muu— töö— (mis?) on mul veel tegemata. 20. Kirju— tuvi— (kes?) lendasid katusele.

s-i kõrval kirjutatakse p, t, k.

Esineb erandeid: andsin, kärbsed, aegsasti, umbsõlm jne.

*4. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele k või g ja tõmmata neile sõnadele joon alla! Valmistuda seletuste andmiseks, miks nii kirjutatakse!

1. Pioneeride salk otsustas minna jal—si muinasae—sele lin—namäele, mis oli koolist eemal ka—steist kilomeetrit. 2. Kõik arutati enne igakül—selt läbi. 3. Hoiatati, et keegi ei võta—s kaasa ülelii—seid asju. 4. Igaü—s hakkas ae—sasti ettevalmis—tusi tegema. 5. Peeter las—is kin—sepal oma tan—saapad paran—dada. 6. Leida ostis matka—s kaardi. 7. Aili nõelus oma pa—sud sukad terve—s. 8. Eeri tegi enesele kon—suga kepi. 9. Valdur laenas onult vanaae—se pik—silma. 10. U—s—i pioneer ei jätnud oma punast kolmnur—set kaelarätikut triikimata. 11. Rännaku—s juhtus pilvine ilm. 12. Aeg-ajalt piilus päikesekiiri siis—i var—si läbi pilvepragude. 13. Rännakut alustati hoo—sa rivilauluga. 14. Al—samm astuti mürtsudes. 15. Punane salga lipp pla—sus röömsasti.

*5. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele t või d!

I.

1. Ii—setes— aegades— peale on sakslased püüdnud Ees—it vallutada. 2. Muis—sed ees—lased nad suu—sid alis—ada.

3. Sakslased hei—sid meie esivanemad orjusse. 4. Mõisniku pii—sa all elati mitu aas—asada. 5. Suure Isamaasõja ajal püü—sid sakslased uues—i Ees—it ja teisi Nõukogude Liidu riike vallutada. 6. Okupa—siooni ajal õppisime tundma moo—sat sakslas—, kes oli õu—sem kui muis—ne mõisnik.

7. Kuigi kan—sime suuri raskusi, mur—sime sakslase põlvili ja vôi—sime Suure Isamaasõja. 8. Sõjaraskused lii—sid nõukogude rahvad täies—i üh—seks pereks.

II.

1. Nüüd me elame jälle Ees—i Nõukogude So—sialis—likus Vabariigis. 2. Nõukogude kord hooli—seb rohkem kui ükski teine kord inimes—e ees—. 3. Kõigile on avanenud soo—sad õppimis—võimalused. 4. Maata inimesed said taluperemees—eks. 5. Vabrikute toodang on kasvanud mitmekor—seks.

6. Meie linna keskele ehitatakse juba uut moo—sat kolmekor—set koolimaja. 7. Tuletõrje len—salk sai kaks uut mootor—pri—si.

8. Vars—i pühi—seme pidulikult Suure So—sialis—liku Oktoobrirevolu—siooni aas—apäeva. 9. Seks päevaks kaunis—ame koolimaja sees— ja väljas— pargade, punas—e lip—pude, piltide ja loosungitega. 10. Pidulikul koosviibimisel kanname ette deklama—sioone, laule ja rahvatan—se.

11. Mäles—ame tänutundes neid, kes kan—sid sõjas suuri raskusi ja kelledes— paljud an—sid oma elu meie kodumaa vabaduse ees—.

Näidis: *lidsetest aegadest peale on sakslased püüdnud...*

*6. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele **p** või **b** ja tõmmata neile sõnadele värviline joon alla! Valmistuda seletuste andmiseks, miks nii kirjutatakse!

1. Kär—sed armastavad um—seid tube. 2. La—sed kastsid to—siga ka—said. 3. Nöör oli läinud um—sõlme. 4. Kes teist mõistab sibulaklo—si kü—setada? 5. Seda krii—su saab hõl—salt parandada. 6. Talvel on teed pärast tuisku sagedasti um—sed. 7. Ara tee midagi umbro—su! 8. U—sakas poiss sai ilusa nina—su! 9. Ennemuistsel ajal elas hiiglasuuri tii—sisalikke. 10. Laudas oli palju kär—seid. 11. Kell on tä—selt seitse. 12. Um—ses ruumis töötamine rikub ko—se. 13. Mo—s ra—sas lõngatu—su suhu ja li—sas uksest välja. 14. La—sel oli nõ—sina ja pikkade ri—smetega sinised silmad.

*7. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele **p, t, k** või **b, d, g** ja tõmmata neile sõnadele värviline joon alla!

1. Kün—sin juba mitmenda— päeva. 2. Tõusin igal hommi—kul ae—sasti, an—sin hobus—ele juua ja rakendasin nad vankri ette, kuna jal—si põllule minna oli tee lii—selt pikk. 3. Harili—kul— jõu—sin põllule enne, kui kul—sed päikesekiire— jõu—sid puude latvadeni. 4. Sea—sin kõik korda, rakendasin hobuse—adra ette ja algasin kündi. 5. Hobuse— as—usid rahulikul—, sest kär—seid ei olnud. 6. Hüü—sin aeg—ajalt ergutaval—, hoi—sin adrakur—i kindlal— peos ja sammusin rõõmsal— vilis—ades mul—ses vaos. 7. Minu taga aga varese— püü—sid var—si näpata vaos— tõuke ja vihmausse.

8. Kün—sin ül—se ka—s nädala—. 9. Kan—sin kogu aja hool—, et kün— tule—s korralik. 10. Ilma— üldisel— olid soo—sad. 11. Ainul— mõne— päevad olid vihmased ja um—sed. 12. Tun—sin rõõmu ja rahuldus—, kui jõu—sin esimesena külas lõpetada sügiskünni.

2. Lause ja sõna.

8. **Ulesanne.** Lugeda järgmist katkendit ja ütelda, mitmest lausest see koosneb! Mitmest sõnast koosneb iga lause?

Väike Juku on täna esimest päeva koolis. Ta seisab jalutusruumi ühes nurgas, aina vaatab ja imestab. Küll siin on palju lapsi! Ja kõik näivad olevat üksteisega tuttavad! Jalutavad, jooksevad ja vadistavad juttu ajada, nii et kõrvad hakkavad huu-gama. Aga miks nad ei taha teda lasta rahulikult seista ja vaa-data? Ikka üks ja teine haarab teda käest ja kutsub jalutama.

9. **Ulesanne.** Lugeda järgmisi ridu ja ütelda, miks ei või neid lauseteks nimetada!

- a) Koolile mööda Jukuga roheline mitte ei küsis.
- b) Kuidas ning ei vihikusse allamäge laulab koju?
- d) Oh kui lugemikuks ja poisid suurepärase vaidleksin!
- e) Õnnelik ladusasti raamatuta neli oli andis õppima.

10. **Ulesanne.** Vaadelda lugemikust lauseid! Missuguse algus-tähega on laused kirjutatud? Missugused kirjavahemärgid on asetatud lausete lõppu?

11. **Harjutus.** Koostada 6 lauset! Iga lause lõppu märkida sulgudesse, mitmest sõnast ta koosneb!

Lause on sõnadega väljendatud mõte. Sõnad on lauses üksteisega mõtteliselt seotud.

Lause kirjutatakse suure algustähega.

Lause lõppu asetatakse punkt, hüüu- või küsi-märk.

Lugemisel lause lõpul madaldatakse häält ja tehakse iga lause järel väike peatus.

3. Jutustav, hüüd-, soov-, käsk- ja küsilause.

12. **Ülesanne.** Vaadelda järgmisi lauseid ja kirjavahemärke nende lõpul!

Väike Juku on esimest päeva koolis. Lause jutustab — **jutustav lause.**

Küll on siin palju lapsi! Lause väljendab imestust, hüüdu — **hüüdlause.**

Tahaksin koju! Lause väljendab soovi — **soovlause.**

Mine jalutama! Lause käsib — **käsklause.**

Miks nad ei taha teda lasta rahulikult seista ja vaadata? Lause küsib — **küsilause.**

Jutustava lause lõpul on **punkt.**

Küsilause lõpul on **küsimärk.**

Hüüd-, käsk- ja soovlause lõpul on **hüüumärk.**

13. **Harjutus.** Kirjutada alatud pala kahekõnena nii edasi, et selles esineb jutustavaid, küsi-, soov-, käsk- ja hüüdlauseid! Lause lõpus asetsev kirjavahemärk kirjutada värviliselt!

Kahekõne.

Saima jõuab koolist koju. Ta juurde jookseb Ene, kes veel koolis ei käi.

E n e:

S a i m a:

4. Liitsõnad.

14. **Ulesanne.** Vaadelda lausetes jämendatult trükitud sõnu!
1. Pliidil olid pann ja kook (kaks asja: pann ja kook).	Pliidil oli pannkook (üks asi).
2. Valasin tindi pudelisse (kaks asja: tint ja pudel).	Valasin tindipudelisse (üks asi) vett.
3. Post jõudis kohale. Mulle oli kaart . Sellel oli ilus pilt .	Saatsin onule piltpostkaardi .
4. Vesi oli hall .	Temal on vesihall palitu.

Kaks või kolm sõna koos võivad moodustada uue sõna, millel on hoopis uus tähendus. Mitmest sõnast moodustatud sõnu nimetatakse **liitsõnadeks**.

Meelespidamiseks.

Kirjutatakse l a h u s:	Kirjutatakse k o o s liitsõnana:
eesti keel	esmaspäev, teispäev, pööripäev jne.
vene keel	septembrikuu, oktoobrikuu jne.
matemaatika õpetaja	emakeel
eesti keele õpetaja	venekeelne, eestikeelne jne.
geomeetria tund, vene keele tund	maateadus, ajalugu, tööõpetus
matemaatika õpik, eesti keele õpik	kooliõpetaja, seltsimees
kirjalik töö	laulmisõpetaja
vigade parandus	vahetund, võimlemistund
	õpperaamat
	klassitöö, kodutöö

15. **Harjutus.** Kirjutada vähemalt 30 niisuguse asja või eseme nime, mille nimeks on liitsõna! Näidata, missugustest sõnadest liitsõna on moodustatud!

Näidis: *koolimaja* = *kooli* + *maja*.

16. **Harjutus.** Koostada oma koolielust 15 niisugust lauset kus esineb rohkesti mitmesuguseid liitsõnu! Liitsõnadele tõmmata joon alla!

5. Sõnade põhivorm.

17. **Ülesanne.** Lugeda järgmisi lauseid ja vaadelda jämendatult trükitud sõnade lõppe!

1. Naabri talus **künti** täna hilisõhtuni. 2. **Künna** veel mõni vagu! 3. Ma **künnaksin** veel, kuid hobused on väsinud. 4. Vend **kündis** täna viimast põldu. 5. Miks peab sügisel põldusid **kündma**?

1. **Töölistele** anti vastutusrikas ülesanne täita. 2. Kõik **töölised** ületasid iga päev norme. 3. Eeskujulikku **töolist** autasustati 500 rublaga. 4. Vana **tööline** õpetas noori.

Paljusid sõnu tarvitame lausetes mitmesugustes muudetes, nii kuidas lause mõte seda nõuab. Sõnade õigesti kirjutamiseks on sageli vaja teada, missugune on sõna põhivorm.

Tegevust näitavate sõnade üks põhivorm on
-**ma** lõpuga.

Teiste muutuvate lõppudega sõnade juures
leiame põhivormi siis, kui asetame sõna **ainsuse**
nimetavasse.

Harjutus.

Mõtlemiseks: Kuidas nimetatakse tegevust näitavate sõnade **ma-** põhivormi?

18. **Harjutus.** Leida harvendatult trükitud muutuvate sõnade põhivorm!

1. „Nagu otsustasime, vaatleme tänasel koondusel vihikuid,” tuletab salgajuht Tiina meile meelde tänase koonduse tähtsamat punkti.

2. Igaüks asetab oma vihikud lauale ja koos Tiinaga hakkame neid vaatlema.

3. Valli vihikud on kõik varustatud kattepaperiga, puhtad, tööd on kirjutatud korraliku käekirjaga, nõutavate sise- ja välisäärtega, tähistatud kuupäevadega.

4. Enamik töid on hinnatud viitega, leidub ainult üksikuid neljasid.

5. Kolmesid ei leia me ühtegi.

6. „Võtke Valli vihikutest eeskuju,” ütleb salgajuht.

7. „Leian, et säärased peavad olema kõikide pioneeride vihikud.”

8. Nii vaatleme ühiselt läbi igaühe vihikud.

9. Näitame, milles on puudusi, ja arutleme, kuidas neid kõrvaldada.

10. Otsustame ühe kuu pärast korraldada uuesti vihikute ülevaatuse ja nüüd kohe asudaleitud puuduste kõrvaldamisele.

11. Pioneeri vihikud peavad olema eeskujulikud.

Näidis:

Tegevust näitavad sõnad.		Teised muutuvad sõnad.	
Muutes:	ma-põhivormis: (mida tegema?)	Muutes:	põhivormis: (ainsuse nimetav — kes? mis? missugune? mitu?)
<i>otsustasime</i>	<i>otsustama</i>	<i>tänasel</i>	<i>tänane</i>
		<i>vihikuid</i>	<i>vihik</i>
		<i>meile</i>	<i>meie</i>

6. Täht ja häälik.

19. **Harjutus.** Kirjutada lugemikust õpetaja määramisel 4 lauset, kusjuures siduda tähti sõnades sidekriipsuga! Iga sõna järele märkida sulgudesse tähtede arv sõnas!

Näidis: *S-e-p-t-e-m-b-r-i* (9) *k-e-s-k-p-a-i-k* (8)...

Millest koosneb aga sõna kõneldes? Hääldada üksikuid sõnu! Sõnade hääldamisel (kõnelemisel, kuuldavalt lugemisel) on kuulda häälikuid.

Tähti näeme, kirjutame.

Häälikuid hääldame, kuuleme.

Kirjutatud sõna koosneb tähtedest.

Hääldatud sõna koosneb häälikutest.

Lihtsuse pärast kõneldakse sageli häälikute kirjutamisest.

20. **Harjutus.** Leida, mitu tähte ja häälikut on sõnades *kodu*, *õpilane*, *aasta*, *kott*, *õppis*, *kellale*, *aega*, ja valida ise sõnu määramiseks! Töö teha näidise eeskujul tabelina!

Näidis:

Sõna	Tähtede arv	Häälikute arv
<i>kirjutan</i>	8	8
<i>hääldan</i>	7	6
<i>tähte</i>	5	5

Täht h sõna algul.

21. Ulesanne. Õppida tundma tabelis antud sõnade tähendust! Kasutada neid lausete koostamisel!

Sõna algab h-ga	Sõna ei alga h-ga
hallikas (halli värvi)	allikas (läte)
haru (nööri)	aru (mõistus)
hais (halb lõhn)	ais (vankril)
hale (kurb)	ale (uudismaa tegemisel tehtav kütis)
hagu (raiutud oksad)	agu (koit)
hind (asjal)	ind (vaimustus)
hirv (loom)	irv (pilge)
hajus (läks laiali)	ajus (peaajus)
heide (vise)	eide (vana naise)
hernes	oigama
hani	uluma

22. Süvendav etteütlus.

1. Agu helendas eredalt idas. 2. Algas hommik. 3. Hall udu hajus. 4. Harvas haavikus hakkas üksik lind haledalt häälitsema. 5. Alemaalt tõi tuuleil hookaupa isesugust haisu. 6. Kusagil haukus koer ja hakkas siis uluma.

7. Eit avas hurtsiku ukse irvakile, haigutas hapult, heitis uudishimuliku pilgu taevale, pidas hetke aru ja läks siis hagu tooma. 8. Võttis hunnikust hulga oksti ja kadus tupp. 9. Siis tuli ämbriga, laskis hütist haned õuele ja viis allikast vett. 10. Varsti hakkas korstnast tõusma hallikat suitsu.

Alemaa — põletamise teel saadud uudismaa.

7. Tähestik.

Tähti me loendame kindlas järjekorras.

Kindlas järjekorras asetatud tähti nimetatakse tähestikuks.

Tähtede järjekord eesti tähestikus on järgmine:

a, b, d, e, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, õ, ä, ö, ü.

Märkus: Peale nende tähtede esineb teistest keeltest võetud sõnades veel tähti: f, š, z, ž, c ja teisi.

Iga täht esineb kahel kujul: suur- ja väiketähena.

23. **Harjutus.** Kirjutada tähestikulises järjekorras suur- ja väiketähed!

Näidis: A, a B, b D, d jne.

Tähestikus loeme tähti järgnevalt:

a, b(e), d(e), e, g(e), h(a), i, j(ot), k(a); (e)l, (e)m, (e)n, o, p(e),
(e)r, (e)s, t(e), u, v(e), õ, ä, ö, ü.

24. **Ulesanne.** Vaadelda, missuguste tähtede lugemisel tarvitatakse abiks teisi häälikuid! Õppida tähestik pähe!

25. **Ulesanne.** a) Kirjutada vihikusse koolis tarvitatavoid teistest keeltest võetud sõnu, mis algavad b, d või g-ga, ja anda nendele kirjalik seletus (lugemiku sõnaseletuste eeskujul)!

Näidis: beebi = lapsuke; brigaad = töölisrühm; bolševik = enamlane; daatum = kuupäev; detsember = aasta viimane kuu; gaas = õhutaoline aine; geograafia = maateadus jne.

b) Kuulata tähelepanelikult, kuidas õpetaja allpool antud sõnades loeb tähti **f, š, z, ž, c**, lugeda ise neid sõnu ja kirjutada nad ühes nende tähendustega vihikusse!

fakt, telefon, telegraaf, film, foto, front, bolševik, šeff, šokolaad, dušš, zooloogia, žilet, žurnaal, dežuur, Celsius, Petrozavodsk.

8. Suur- ja väiketähtede kasutamine.

26. **Ulesanne.** Koostada oma klassi õpilaste nimestik tähestikulises järjekorras! Enne koostamisele asumist uurida näidisest, kuidas seda teha!

Näidis: 1. Arumäe, Heino   5. Ennisto, Aili
2. Belõi, Sergei   6. Ennisto, Ulo
3. Eelmäe, Toivo   7. Harju, Jaak
4. Eensoo, Helju   8. Harju, Jaan
jne.

Kui perekonnanimedel on ühesugused esimesed tähed, järjestatakse nad teiste tähtede järgi. Kui teised tähed on ka ühesugused, siis järjestatakse kolmandate tähtede järgi jne. Kui perekonnanimed on ühesugused, järjestatakse nad eesnime tähtede järgi.

27. **Ulesanne.** Vaadelda nimede kirjutamist!

Anni, Heino Nõmmik, Arumaa, Eevi Mihkli t.;

Muri, Päitsik, Miitsu, Miira;

Kokemäe talu, Selja talu, Saueaugu;

Liiva küla, Raja küla, Alaküla küla;

Martna vald, Rapla vald, Võru vald;

Tallinn, Tartu, Viljandi, Võru (linn);

Viru tänav, Õle tänav, Narva maantee;

Ulemiste järv, Võrtsjärv, Kasari jõgi, Emajõgi;
Vormsi saar, Naissaar, Ebavere mägi, Munamägi;
Hanila 7-klassiline Kool, Tallinna 8. Keskkool, Tartu Riiklik
Ulrikool, Haapsalu Tarbijate Kooperatiiv;
„Säde“, „Noorte Hää“, „Pioneer“, „Stalinlik Noorus“, „Sirp
ja Vasar“, „Pilt ja Sõna“ — *ajalehed ja ajakirjad*;
„Kalevipoeg“, „Tasuja“, „Timur ja tema meeskond“, „Polgu
poeg“ — *raamatud*;
Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik ehk Eesti NSV ehk
ENSV, Põhja-Ameerika Ühendriigid, Poola.

28. **Ulesanne.** Lugeda järgmist katkendit! Meenutada, mis-
sugune täht on lause algul (vt. lk. 10)!

Jaagup oli juba keskealine mees. Kogu oma eluea oli ta tei-
nud rasket tööd võõrastel põldudel. Ta unistuseks oli oma maa-
lapike. Maad osta aga Jaagup ei jõudnud. Maa oli nii lõpmata
kallis!

Praegu on Jaagup peremees oma talus: ta on uusmaasaaja.
Kuidas ta nüüd jõudis enesele talu muretseda? Nõukogude kord
abistas teda.

29. **Harjutus.** Kirjutada vähemalt 15 lauset, kus esineb roh-
kesti inimeste, perekondade, talude, külade, valdade, jõgede,
järvede, mägede, linnade, tänavate, asutiste, ajakirjade, ajaleh-
tede, raamatute jne. nimesid! Kõik suurtähed kirjutada värviliselt
või tõmmata neile joon alla!

*30. **Ulesanne.** Vaadelda näidist ja teisi raamatute
kaantele trükitud pealkirju! Missuguseid tähti on seal
tarvitatud? Jälgida kirjavahemärke raamatute pealkirjades!

Näidis:

J. SEIENTAL
EMAKEELE LUGEMIK
IV KLASSILE

*31. **Ulesanne.** Vaadelda näidiseid ja ajalehtedes ning raamatuis esinevaid pealkirju! Missuguseid tähti neis on tarvitatud? Jälgida kirjavahemärke neis pealkirjades!

32. **Ulesanne.** Missuguseid loosungeid on meie koolis? Kas nad on koostatud suur- ja väiketähtedest või ainult suurtähtedest? Jälgida kirjavahemärke kooli ja näidises esitatud loosungil! Kirjutada vihikusse mõni loosung!

Näidis:

ÕPPIDA, ÕPPIDA, ÕPPIDA!

LENIN

*33. **Ulesanne.** Kas kooli nimetus meie koolisildil on suur- ja väiketähtedest või ainult suurtähtedest? Vaadelda, missuguseid kirjavahemärke on meie kooli ja näidises esitatud sildil tarvitatud! Valmistada joonistustunnis naaberkooli nimetusega sildi kavand!

Näidis:

METSKULA
SEITSMEKLAASSILINE KOOL

Tähele panna! Suurele *i*-le (I) ja *j*-ile (J) ei tehta kunagi pead otsa!

9. Täis- ja kaashäälikud.

34. **Ulesanne.** Hääldada kõiki häälikuid tähestikulises järjekorras! Lugeda kõik tähed nende nimedega tähestikulises järjekorras! Meenutada, missuguseid häälikuid nimetatakse täis-

häälikuteks, missuguseid kaashäälikuteks! Miks neid nii nimetatakse?

Täishäälikud on: a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü.
Kõik teised häälikud on kaashäälikud.

35. **Harjutus.** Kirjutada luuletus „Noorusjõud“ vihkusse! Täishäälikud kirjutada värviliselt või tõmmata neile joon aila!

Noorusjõud.

Meie noorusjõudu oota,
sünnimaa ja võimas Liit!
Elu uus on meile loota,
meie teha tulevik.

Meie kätest kerkib tehas,
viljarikkaks muutub muld.
Tervet vaimu terves kehas,
vaimustavat võitlustuld!

Saame murdumatuks tüveks,
kui on tormis koduõu.
Isamaa ja rahva hüveks
pühendame noorusjõul!

(Paul Rummo)

10. Helilised ja helitud häälikud.

36. **Ulesanne.** Puudutada mõnda helisevat eset (näiteks koolikella) õrnalt sõrmeotstega! Mida on tunda?

Hoida kätt kõrisõlmel ja hääldada selgesti ja kõvasti tähestikulises järjekorras kõiki häälikuid! Missuguste

häälikute hääldamisel on tunda värisemist? Suruda käed tugevasti kõrvadele ja kuulata, missuguste häälikute hääldamisel on kuulda kõminat peas.

Neid häälikuid, mida saame helisevalt, kõlavalt hääldada (kõik täishäälikud — a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü ja kaashäälikud j, l, m, n, r, v), nimetatakse helilisteks häälikuteks. Teisi (b, d, g, p, t, k, s, h) nimetatakse helituteks häälikuteks.

37. **Harjutus.** Kirjutada järgmine luuletus vihikusse! Heliisi häälikuid märkivad tähed kirjutada värviliselt või tõmata neile joon alla.

Helise, helise, ilma,	paugu vastu, palgimetsa,
kõmise, kõmise, kõrbe,	minu hea hääle vastu,
hüüa vastu, hiisi suuri,	lahedama laulu vastu,
laula vastu, laasi laia,	viledama viisi vastu,
kuku vastu, kuusemetsa,	kumedama kurgu vastu.

(Rahvalaul)

Kõrb — laas, põline suur mets.

11. Silbitamine.

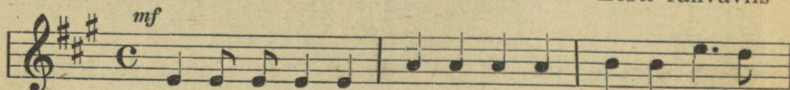
38. **Ulesanne.** Lauda eesti rahvalaulu „Kuku sa, kägu!”, rõhutades iga nooti ja pidades iga noodi järel väikest pausi!

Kuku sa, kägu!

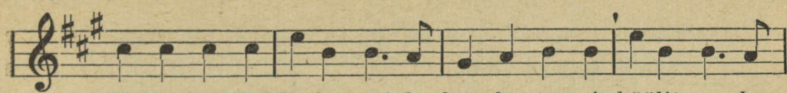
(„Kalevipojast”)

Ruttu

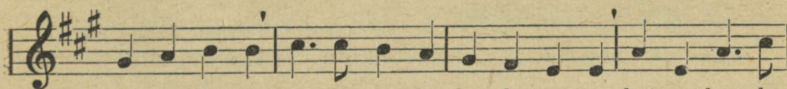
Eesti rahvaviis

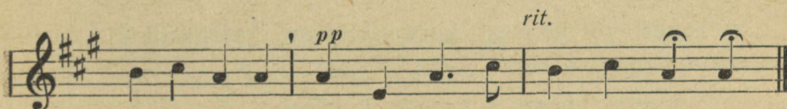
1. Ku-ku sa, kä-gu, kul-da-lin-du, hää-lit-se-le,

hõ-be-nok-ka, ku-ku mei-le kuu-lu-tu-si, häälit-se-le

il-mu-tu-si, vee-re-te-le lau-lu-va-ra, ket-ra kuu-lu-

tu-se-lõn-ga, ku-ju kau-nist a-ja-kan-gast!

2.

Kui sa ei kuku, kukun ise,
pajatelen, pardikene,
lasen luige laulusida,
seitsmekordseid sõnumida,
vanast ajast veeremaie,
kuldsest ajast kuuldumaie,
iluajast heljumaie!

3.

Üks aga sõnum hülge suusta,
teine lainte tütterlita,
kolmas rannakaljudelta,
neljas näkineidudelta,
viies vete-emandalta,
kuues kuude kudujalta,
seitsmes saare taadilt, eidelt!

39. **Ulesanne.** Kirjutada laulu „K u k u s a, k ä g u!” sõnad vihikusse ja tõmmata värviline püstkriips iga sõnaosa või sõna eraldamiseks, mis laulmisel langeb ühele noodile!

Näidis: Ku|ku| sa,| kä|gu,| kul|da|lin|du,|

Sõna koosneb silpidest.

Silpi hääldame ühe hingamistõuकेga.

Eriti selgesti kuuleme silpe laulmisel.

40. Silbitamisel:

1) pikka täishäälikut (**aa, ee, ii, öö** jne.) ei poolitata:
hää|lit|se|len, vii|es

2) kaksiktäishäälikut (**ae, ei, ai, oe** jne.) ei poolitata:
mei|le, vee|re|mai|e

3) üksik kaashäälik täishäälikute vahel kuulub järgmisse silpi:

ku|ku, sõ|nu|mi|da, i|lu|a|jast

4) kahest või kolmest kõrvutiseisvast kaashäälikust kuulub viimane järgmisse silpi:

ket|ra, hül|ge, seits|mes, kuld|set

5) silp võib koosneda ühest tähest (täishäälikust):

a|ga — sest üksik kaashäälik täishäälikute vahel (**-g-**) kuulub järgmisse silpi,

nei|u|del|ta — sest kaksiktäishäälikut (**-ei-**) ei poolitata ja üksik kaashäälik täishäälikute vahel (**-d-**) kuulub järgmisse silpi;

6) liitsõnades (*kulda + lindu = kuldalindu, ilu + ajast = iluajast* jne.) silbitatakse iga sõna eraldi:

ku|da | lin|du, i|lu | a|jast, seits|me | kord|seid

41. **Harjutus.** Kirjutada järgmine pala vihikusse ja eraldada silbid värviliste püstkriipsudega! Raskete sõnade juures võtta abiks laulmine!

Reinu õun.

1. Rein jalutas vanaemaga tänaval. 2. Vanaema ostis Reinule õuna. 3. Rein sõi õuna kohe ära, aga õuna südame viskas tänavale. 4. Samal ajal tuli üle tänava vanaeideke. 5. Korraga sõitis nurga tagant välja sõiduauto. 6. Eideke katsus auto eest kõrvale hoida, jooksis, astus õunasüdamele, libises ja kukkus auto ette.

7. Autojuht jõudis auto viimsel hetkel pidurdada. 8. Sõidu-
 autole sõitis kiiresti järele suur veoauto. 9. Et sõiduautole mitte
 peale sõita, püüdis veoauto juht kõrvalt mööda pöörata.
 10. Tagumised autorattad riivasid seejuures autobust. 11. Auto-
 bus sai sellest tugeva tõuke ja põrkas vastu trammivagunit.
 12. Vagun kõikus, klaasid klirisesid, aknad purunesid ja tramm
 jooksis rööpmelt välja.

13. Kes oli neis õnnetustes süüdi?

Märkus. Silpide määramiseks ei saa kasutada laule, kus
 ühele silbile langeb mitu nooti, näiteks:

*42. **Harjutus.** Meenutada ise ja otsida lugemikust vähe-
 malt 6 sõna, kus esineb:

- 1) ühetäheline silp sõna algul!
- 2) ühetäheline silp sõna lõpul!
- 3) ühetäheline silp sõna keskel!
- 4) täishäälikuga algav silp sõna sees!

Kirjutada niisugused silbid värviliselt.

43. **Harjutus.** Määrata silpide arv mingis ajalehe kirju-
 tises (10 lauset!) ja kirjutada pliiatsiga iga sõna kohale, mitme-
 silbiline see on!

12. Lühike, pikk ja ülipikk täishäälik.

44. **Ulesanne.** Hääldata peeglistse vaadates järgmisi sõnu ja
 jälgida huulte „torus“-hoidmise kestust (v ä l t u s t) jämendatult
 trükitud tähtedega märgitud häälikute häälendamise juures!

puri
mürin

puuri (ots)
müürin

(pane) puuri
(kõrget) müüri

45. Ulesanne. Võrrelda kuulmise järgi tabelis jämendatult trükitud täishäälikute hääldamispiikkust!

Lühike täishäälik (hääldame nobe- dasti)	Pikk täishäälik (hääldame pikalt)	Ulipikk täishäälik (hääldame väga pikalt)
Pada pandi tulele.	Ma käisin laadal.	Tegin pildile uut raami.
Ema keedab süüa.	Mu õe nimi on Teele.	Vesi hakkas keema.
Pipar on kibe.	Liida need arvud!	Kas sa oled näinud minu viili?
Kas isa on kodu?	Ära noomi teda!	Jõudsin õigeks ajaks kooli.
Puri paisus tuules.	Varblased lendasid kuldnoka puuri ümber.	Pane jänesed, puuri!
Kõva pliiatsiga on hea joonestada.	Aia nurgas kasvas sirelipõõsas.	Lind laulis põõsas.
Ära tee kõra!	Käärid olid nürid.	Anna kääre!
Tal on tugev kõha.	Nööri ots vedeles põrandal.	Töö kiidab tegijat.
Rühi kiiresti edasi!	Kari sõi küüni juures.	Kass tõmbas selja küüru.

Täishäälikuid hääldame sõnades vahel lühidalt, nobedasti, vahel pikalt, vahel koguni väga pikalt, venitades. Kui hääliku hääldamine vältab (kestab) lühikest aega, siis ütleme, et häälik on **I vältes**. Kui hääldamine vältab pikemat aega, siis on häälik **II vältes**. Hääliku ülipika hääldamise korral ütleme, et häälik on **III vältes**.

46. **Ulesanne.** Lugeda järgnevad laused hoolikalt hääldades! Jälgida eriti jämendatult trükitud häälikute vältust!

1. Vabriku ehitamisel töötas sada müürseppa. 2. Ma tahan saada tööde käigust uusi andmeid. 3. Saada mehed klaasi järele! 4. Mees keris traati. 5. Autojuht keeras auto lao juurde. 6. Tuulekeeris lõhkus pooleli oleva katuse. 7. Lisa segule tublisti liiva juurde! 8. Selle liiva segame tsemendi hulka. 9. Inetu logu asemele ehitati viiekordne maja. 10. Krohvimattide valmistamiseks kasutati roogu. 11. Ta loogu kiiresti uus kavand! 12. Lisa liimvärville kuuma vett juurde! 13. Loodame ehituse lõpetada kuu aega enne tähtaega. 14. Ehitusplatsi tulede kuma paistis kaugele. 15. Lõpetage täna võre kohaleasetamine! 16. Seda seinu läbib kolm lõõri. 17. Lõpetasime lõõri ehitamise. 18. Teritasin plekkääre. 19. Lükka käru kuuri! 20. Määri palkide otstele tublisti tõrva! 21. Löö tugevamini! 22. Elektrivool andis mehele tugeva löögi. 23. Mis lödi see siin on? 24. See kirves on nüri. 25. Homme hakkame müüre ehitama. 26. Müüri ladumine edenes kiiresti.

47. **Harjutus.** Asetada eelmises harjutuses jämendatult trükitud tähtedega sõnad järgnevasse tabelisse! See täishäälik, mille hääldamispikkust (välde) vaadeldakse, kirjutada värviliselt! Et osata vahet teha täishääliku II ja III välte vahel, lisada sulgudes juurde vajalik sõna lausest!

Lühike täishäälik I välde	Pikk täishäälik II välde	Ülipikk täishäälik III välde
sada	saada (mehed)	(tahan) saada

Lühike (I vältes) täishäälik kirjutatakse ühe tähega (a, e, i jne.). Pikk (II vältes) ja ülipikk (III vältes) täishäälik kirjutatakse kahe tähega (aa, ee, ii jne.). Täishääliku II ja III välde saab eraldada ainult kuulmise järgi.

48. **Harjutus.** Kirjutada küsimärgi ees olev täht ühe või kahekordselt, nagu on nõutav! Sõna järele märkida, mitmendas vältes see täishäälik on!

1. Õpilane ei tohi igasugust ko?li ko?li tuua. 2. Ku?ri koer jooksis ku?ri ukse ju?rde ja hüppas ku?ri. 3. Sa?ma mees tahtis uuesti sa?da sa?da rubla. 4. Lapsed tegid kä?ruga õuel mitu ti?ru ja kä?ru. 5. Si?lu oma palitu si?lu! 6. Sadamas seisis su?r lo?di. 7. Ko?lis lo?di malering. 8. Küll tu?li nü?d tu?li! 9. To?re, et Mall jõi ühe to?re mu?na. 10. Igaüks ei sö? to?rest muna. 11. Ke?da isa õpetab? 12. Ke?da meile ne?li ka?li! 13. „Jä?me siia!” ütles üks jä?me hä?l rahva hulgast. 14. Kass tõmbas mü?ra ku?ldes selja kü?ru. 15. Lo?di otsas ri?pub tinapomm. 16. Võ?ras me?s u?ris kaua pu? võ?ra. 17. Tu?le tu?leveski ju?rde! 18. Metsa kohal te?gi jõgi su?re kä?ru. 19. Mi?na on mi?nu hea sõber.

Näidis: *Õpilane ei tohi igasugust kooli (I) kooli (III) tuua.*

49. **Harjutus.** Otsida lugemikust järgmistele sõnadele lisaks veel pika ja ülipika täishäälikuga sõnu ja näidata püstkriipsuga, kust kohast neid võib poolitada! Pikk ja ülipikk täishäälik kirjutada värviliselt!

Määrasin, sööda, eesel, kuuse, pliatsi, maa, koolis, hõõruma, haab, meeter, eemal, koobastesse, kuu, klaasis, pioneer, röömus, kriips, oktoober, häälikule, soo, raamatuid, Ameerika, liit, joonistus, töötama, kaardil, pastoraal, poolitama, Poola.

Näidis: Mää|ra|sin, söö|da, ...

Pikka ja ülipikka täishäälikut ei poolitata.

50. **Ülesanne.** Jälgida järgmistes lausetes sõrendatult trükitud sõnu! Mitmesilbilised nad on? Millega nad lõpevad? Mitmendas vältes on nende lõpptäishäälik? Kirjutada nad lausetest välja! Lõpptäishäälik kirjutada värviliselt!

1. Müü see vöö ära ning koo enesele uus! 2. Löö puu nii pooleks! 3. Vii too tool lee suu juurde! 4. Söö veidi meekooki ning tee siis töö valmis! 5. Jaa, Arvo seisis vee ääres roo sees. 6. Jää meile kuni selle kuu lõpuni! 7. Tee ääres on hea maa. 8. Saa aru, et sinu süü läbi rikkusin selle vanaaegse rüü! 9. Vii luu koera kätte! 10. Too see kee siia! 11. Kuulsin hoopis muu loo. 12. Ree suure hoo tõttu juhtuski õnnetus. 13. Too tee lauale ning söö meiega õhtust! 14. Joo veel piima! 15. Püü võttis raa noka vahele.

püü — lind,

raa — omastav kääne sõnast „raag”.

Täishäälikuga lõppevates ühesilbilistes sõnades on täishäälik ülipikk.

13. Ühesilbilised sõnad, milledes ülipikk täishäälik märgitakse ühekordse tähega.

51. **Harjutus.** Jätkata järgmiste sõnade lühendatud vormide moodustamist!

m(in)a = ma	sinu =
sina =	meie =
tema =	teie =
minu =	nemad =

52. Et õieti kirjutada, peab teadma järgmiste sõnade tähendust:

ma = mina	maa (maapind)
sa = sina	saa! (sõnast „saama“)
ta = tema	_____
mu = minu	muu (mõni teine)
su = sinu	suu (kehaosa)
me = meie (kes?)	mee (sõnast „mesi“)
te = teie (kes?)	tee (jook, maantee)
nad = nemad	_____
ja (siduv sõna)	jaa = jah
ju (juba)	_____
va (vana)	_____
ka	_____
do	_____
re	ree (sõnast „regi“)
mi	_____
fa	_____
la	_____
si	_____

Mitmesilbilised need sõnad on?

53. **Harjutus.** Moodustada nii palju lauseid, et neis esineks vähemalt üks kord nr. 52 toodud ühesilbilised sõnad, milledes ülipikk täishäälik kirjutatakse ühekordse tähega, ja neile hääldamiselt sarnased sõnad! Lauseis tõmmata nendele sõnadele joon alla!

Näidis: Ma ei saa su jutust aru.

14. Lühike, pikk ja ülipikk kaashäälik.

54. **Ulesanne.** Hääldata peeglisse vaadates järgmisi sõnu ja jälgida huulte sulgumise kestust (v ä l t u s t) jämendatult trükitud tähtedega märgitud häälikute hääldamise juures!

k a m a	(ühe) k a m m i	(kaks) k a m m i
k a b i	k a p i	k a p p i

55. **Ulesanne.** Võrrelda kuulmise järgi tabelis jämendatult trükitud kaashäälikute hääldamispikkust.

Lühike kaashäälik I välde (hääldame lühidalt)	Pikk kaashäälik II välde (hääldame pikalt)	Ulipikk kaashäälik III välde (hääldame väga pikalt)
Täna puhub vali tuul.	Valli äär oli purunenud.	Ehitati uut valli.
Suvel süüakse kama.	Ostsin ühe kammi.	Ema ostis kaks kammi.
Õde söötis kanu.	Võtsin kannu kaasa.	Laulal seisis mitu kannu.
Kuri koer haukus.	Sidusin lille varre kepi külge.	Süüdistus ajas mehe marru.
Pese sagedasti käsi!	Kassi silmad hiilgasid.	Meil on kaks kassi.

Ostsin turult jahu.

Maja asetses mäe
veerul.

Isa tampis savi.

Lusikas kukkus

jahhu.

Poiss jooksis majja.

Vajusin sügavale
savvi.

56. **Ülesanne.** Koostada eeltoodud tabeli eeskujul uus tabel.

l, m, n, r, s II ja III vältes kirjutatakse kahekordse tähega.

Nende II ja III välidet saame eraldada ainult kuulmise abil.

h ja **v** ei oma II välidet.

57. **Harjutus.** Määrata jämendatult trükitud tähtedega märgitud häälikute välted! Määratavad häälikud kirjutada värviliselt!

1. **Sammusime** kogu öö **sinnapoole**, kus asus **rinne**. 2. Sage-
dasti jäid **vankrid porri** ja **savvi kinni**. 3. **Hommi**kuks käisime
siiski ära kolmkümmend kilomeetrit. 4. Umbes **kella kuue** ajal
jõudsim ehte külla. 5. Küla oli vaenlaste poolt **maha põletatud**.
6. Ainult üks **maja** ja **rehi** olid alles jäänud. 7. **Majja** asus meie
staap. 8. **Rehe** võtsime **oma** alla. 9. Panime **püssid rehetarre** ja
tegime **reheahju** tule. 10. Tõin **kannuga** ojast vett, panin mõne
vabarnavarre sisse ja keetsin teed. 11. Lõikasin **pussiga kanni**-
kast leiba, rüüpasin **kuuma** teed, vahtisin **tulle** ja **tundsin**, kui-
das mõnus **tunne** asus **ihhu**. 12. Puhastasin siis **veidi püssi** ja
heitsin pikali **savipõrandale**, **kuhu tassisin** **veidi õlgi**. 13. Väl-
jas **kallas vihma**, **ahjukeris hõõgas sooja**. 14. **Ukse**künnisel istus
korrapidaja, **püss põlvedel**. 15. **Tõmbasin** **enese kerra** ja **tund-**
sin, kuidas **unerammestus** ligi **hiilis**. 16. Ei **märganudki**, **kunas**
vajusin **sügavasse unne**.

Näidis: *Sammusime* (III) kogu öö...

58. **Ulesanne.** Vaadelda tabelist häälikute **p, t, k** kirjutamist I, II ja III vältes!

Lühike häälik I välde (hääldame lühidalt)	Pikk häälik II välde (hääldame pikalt)	Ulripikk häälik III välde (hääldame väga pikalt)
Tigu roomas aeglaselt edasi. Kabi kaitseb hobuse jalga. Ära ole kade!	Pistsin sinna tiku püsti. Pane kapi ukse kinni! Tõmba kate alla!	Toosis oli kaks tikku. Panin ülikonna kappi. Ema õmbles klaverile uue katte.

Kui hääldame lühidalt (**I vältes**), siis kirjutame **b, d, g**.
Pikalt (**II vältes**) hääldades kirjutame **p, t, k**.
Väga pikalt (**III vältes**) hääldamise korral kirjutame **pp, tt, kk**.

59. **Harjutus.** Koostada lauseid, kus esineb **p, t, k** I, II ja III vältes! Välde märkida sõna järel sulgudesse! Vaadeldavad häälikud kirjutada värviliselt!

Näidis: *Agu* (I) *kukkus* (III) *pikali* (II).

60. **Harjutus.** Määrata jämendatult trükitud tähtedega märgitud häälikute välde!

1. Laps lippas majja. 2. Panin panni kappi. 3. Villu viis villu kedrata. 4. Sammu sada sammu edasi! 5. Venna peni oli pika sabaga. 6. Kass hüppas roti kallale. 7. Lamasin tamme kannu juures. 8. Anna mulle ruttu tükk vatti! 9. Vajutasin vahha raha

jäljendi. 10. Mitu rida sa, Lilli, lilli istutasid? 11. Lapp kukkus vanni. 12. Viisin linu linna. 13. Võtsin tupe ja panin pussi tuppe. 14. Kägu kukkus tammikus. 15. Ära aja lõnga sassi! 16. Kõvva kivvi on raske auku puurida. 17. Purre murdus ja ma kukkusin ojja. 18. Tuba oli jahe. 19. Tegin mitu vurri. 20. Korjasin lilli põlle. 21. Panin vanni ja kapa vette likku.

Näidis: *Laps lippas (III) majja (III).*

61. **Harjutus.** Lisada omalt poolt juurde rohkesti samasuguseid sõnapaare, nagu näidises on esitatud! Jämen datult trükitud tähed kirjutada värviliselt!

Näidis:	2 + 1	1 + 2
	<i>luuk</i>	<i>lukk</i>
	<i>kool</i>	<i>koll</i>
	<i>kaas</i>	<i>kass</i>

jne.

Ühesilbilistes sõnades kirjutatakse pika ja üli-pika täishääliku (aa, ee, uu jne.) järel ühekordne kaashäälik. Lühikese täishääliku (a, e, u jne.) järel kirjutatakse aga kahekordne (ülipikk) kaashäälik.

15. Ühesilbilised sõnad, milledes ülipikk kaashäälik märgitakse ühekordse tähega.

62. **Ulesanne.** Kirjutada järgmised sõnad lühendatud kujul! Väljajäetavad tähed asetada sulgudesse!

Minul, sinul, temal, millel, sellel, tollel, selles, tolles.

Näidis: *m(in)ul = mul.*

63. **Ulesanne.** Et õieti kirjutada, peab teadma järgmiselt kirjutatud sõnade tähendusi. Lugemisel kergendab see lause mõtet arusaamist. Õppida nad pähe!

mul = minul	mull (veemull)
sul = sinul	sull-sull! (vee voolamise hääl)
tal = temal	tall (noor lammas; hobuste laut)
kel = kellel	kell (ajanäitaja)
mil = millel	
sel = sellel	sell (endisel ajal: väljaõppinud käsitöeline, kuid veel mitte meister)
tol = tolel	toll (pikkusmõõt)
ses = selles	
las = lase	
on (sõnast „olema“)	onn (väike hoone)
mis? (küsimus)	
kus? „	kuss! (vaigistav hüüe)
kes? „	
kas? „	kass (koduloom)
et (siduv sõna lauseis)	
jah = jaa	

64. **Harjutus.** Kirjutada — asemele **l** või **ll**, + asemele **s** või **ss**, = asemele **n** või **nn**!

1. Ka+ su— on lambata—, ke— on must pea? 2. Mu— lendas üks seebimu— lakke. 3. La+ ma ka viskan! 4. Ostsin raamatu, mi— olid sinised kaaned. 5. To— võrdub umbes 2,4 sentimeetriga. 6. Se— majal on neli, to— viis korstnat. 7. Ke— on ke— kaasas? 8. Ka+ se+ asjas on jõutud kokkuleppele? 9. Kelle oma o= see o=? 10. Ke+ teab, mi+ märk see o=? 11. Ka+ ka+ murdis linnu, ke— oli pikk saba? 12. Su— tuleb se— ajal kodus olla! 13. Ku+ sa elad? 14. Ku+, ära karjul! 15. Se— val-

mistas ilusa kapi. 16. Ka+ isa teab, et ta— tuleb se— päeval koosolekule tulla? 17. La+ ma näitan, ku+ su— valesti o= kirjutatud! 18. Ka+ tead, mi— viisil pääses ka+ sahvri? 19. Mi+ ke— o=? 20. Lauda otsa ehitati ruumikas ta—. 21. Laps tegi vannis su— - su—.

16 Kordavat.

65. **Harjutus.** Määrata järgmistes sõnades jämendatult trükitud tähtedega märgitud häälikute välde ja kirjutada 30 sõna tabelisse! Jämendatult trükitud tähed kirjutada värviliselt, võimalikult iga välde ise värvil

Keema, kilu, saada (mulle), seppa, (kukkus) kraavi, luu, lilli, masin, konn, käänas, kapi, lubi, ruttasin, (sõitis) samm, mis?, kiigu, hinna, mul, suri, saa!, kivvi, kotiga, nad, määral, tööline, lugusid, muu, rott, tööd, tulle, ma, kas?, kätt, hüüdis, (uue) passi, ratas, kümme, jaa, turri, aasta, (kaks) siili, (noore) kassi, vaha, kell, ammu, ja, mõttesse, purre, muhe, onn, (otsin) tassi, (pehmet) kummi, suvi, te, viili (võtit), öösel, mull, tuule, ses, maja, kraavi (ääres), kukke, (oli) valla, kehha, et, tee, kell, öö, sile, tujju, nägu, mil, muna, küürakas, küürus, su.

Näidis:

I välde, lühike häälik	II välde, pikk häälik	III välde, ülipikk häälik
kilu	saada (mulle)	keema seppa

66. **Harjutus.** Tuletada järgmiste sõnade ainsuse osastav ja mitmuse nimetav ja kasutada neid lauseis!

Osav tüdruk, kõvem pliats, huvitav töö, valge krae, roosa paber, paksem raamat, tubli meister, pikem öö, raske ülesanne, hea pea, kirju vöö, painduv puu.

Ainsuse nimetav kes? mis?	Ainsuse osastav keda? mida?	Mitmuse nimetav kes? mis?
osav tüdruk	osavat tüdrukut	osavad tüdrukud jne.

Kõik kiitsid osavat tüdrukut. Mall ja Ene on kudumises osavad tüdrukud.

67. **Harjutus.** Kirjutada küsimärgi ees olev täht ühe- või kahekordselt!

I.

1. Kel? oli ku?s. 2. „Tõuse, Reet?,” hüüdis mem?. „Lõ?pp unele!” 3. Tek? pealt, pa?r ringutust, rä?tt varnast, seep? kaas?a ja? pesema! 4. Siis? ka?mm kätte ja? tuk? siledaks! 5. Varsti olid tal? plu?s ja? seel?ik ül?, punane pioneer?irät? kaelas, uus? must põ?ll ees?, sukad-kingad jalas. 6. Laual oot?as juba söök? ja? jo?k: suur? pruun? ko?k, klaas? piim?a, tü?kk liha, kä?r leiba. 7. Pärast söök?i hal? sal? kaela, ja?kk ülle, tut?müts pähe, ma?pp kätte, pal? tasku ja? kool?i.

II.

1. Ko?l oli tük? maad eem?al. 2. Teel? kordas Reet? mõttes õppetükke. 3. Sel? kombel möödus aeg, mis? kulus kool?iminekuks, kasulikult.

4. Reedal kool?i jõudes oli kla?ss veel? tühi. 5. La?pp kätte, tahvel puhtaks, mal? kappi, kriit? kohale, to?l paika, lil? kasta —

se? oli tal? mõne minuti töö. 6. Varsti jõudsid pärale Mik? ja? Paap?, An? ja? Ju?ss.

7. „Kas? sul? on? pa?ll kaas?as?“ päris An?

8. „Ja? on?!“

9. „Si?s lähme mängima!“

10. Su?r sa?l rõkkas laste häälest, kuni kõlas kel?. 11. Alga-
sid taas? tunnid, IV klassil eesti ke?l.

Taas — jälle.

17. Millal kirjutame liite -ki, millal -gi.

68. Ulesanne. Vaadelda järgmisest tabelist, missuguste hää-
likute järel kirjutatakse liide -ki, missuguste järel -gi!

Helitute häälikutega lõppevad sõnad	Heliliste häälikutega lõppevad sõnad
rajab+ki = rajabki	mina+gi = minagi
tööd+ki = töödki	eile+gi = eilegi
aeg+ki = aegki	savi+gi = savigi
aitäh+ki = aitähki	hommikul+gi = hommikulgi
luuk+ki = luukki	null+gi = nullgi
lukk+ki = lukkki	kuum+gi = kuumgi
hommik+ki = hommikki	kumm+gi = kummgi
kanep+ki = kanepki	õpin+gi = õpingi
sepp+ki = seppki	konn+gi = konngi
seisis+ki = seisiski	soo+gi = soogi
püss+ki = püsski	suur+gi = suurgi
ülevalt+ki = ülevaltki	vurr+gi = vurrgi
rätt+ki = rättki	kaev+gi = kaevgi
	nõõ+gi = nõõgi
	puu+gi = puugi
	jää+gi = jäägi
	töö+gi = töögi
	süü+gi = süügi

69. **Ulesanne.** Koostada antud näidete eeskujul tabel teiste sõnadega! Sõnade helilisi lõpphäälikuid märkivad tähed kirjutada ühte, helituid aga teist värvi! Samuti kirjutada liide **-ki** ühte, liide **-gi** teist värvi!

p(b), t(d), k(g), s ja h (helitute häälikute) järel kirjutame liite **-ki**, mujal alati liite **-gi**.

Sõna ise liite **-ki** ja **-gi** juurdetulemisel **ei muutu**.

70. **Harjutus.** Õppida järgmised laused õieti lugema ja kirjutada nad vihikusse! Liide **-ki** kirjutada ühte, liide **-gi** teist värvi ja tõmmata neile sõnadele, kus liide esineb, joon alla!

1. Õhuke jäägi oli loikudele tekkinud. 2. Ema pani söögigi kaussi. 3. Meiegi maa ei ole rauamaagi leiukohtadeta. 4. Maagi põrus, kui tank sõitis. 5. Jalaluugi sai vigastada, kui jalg jäi luugi vahele. 6. Vanasti uskusid inimesed puugi olemasolusse. 7. Torm oli nii tugev, et murdis õues suure puugi pooleks. 8. Keegi oli unustanud ilusa kaelakeegi lauale. 9. Piigi ots on terav. 10. Uks kammi piigi oli murdunud. 11. Pallgi ununes palgi juurde. 12. Panngi mahtus pange. 13. Ma otsin uusi sukki, kuna sukki läks kukkumisel katki. 14. Priit joonestas hulga nurki. 15. Karbi nurkki oli lahti. 16. Ses metsas on palju kuuski. 17. Kuuski toodi tuppa. 18. Ootasin emalt pakki. 19. Tammepakki ei jõudnud sääraستهle hoopidele vastu panna.

71. **Ulesanne.** Raamatki asemele võime ütelda ka raamat või isegi raamat. Loe eelmist harjutust nii, et seal ei esineks liiteid **-ki** ega **-gi**!

72. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele liide **-ki** või **-gi**! Liitele e-e l n e v täht kirjutada värviliselt!

I.

1. Suure rõõmuga unustas laps aitäh— ütlemata. 2. Haigele tundus suhkur— kibedana. 3. Umbeses toas hakkas pea— valutama. 4. Kass— ronis ahju otsast alla. 5. Täna võib veel vihma— tulla. 6. Kui— ta oli väsinud, aitas ta siis— isal puid saagida. 7. Vanaaegne rüü— oli hästi säilinud. 8. Nii see ülesanne tuleb— lahendada. 9. Poisid ei leidnud kuskilt— sobivat latti. 10. Kirjutamisest oli näpp— tindine. 11. Kurjalt lausunud nõõ— ei mõjunud väsinud hobusele. 12. Oõ— võeti päevale lisaks, et jõuda tööga tähtjaks valmis. 13. Kuu— oli vahepeal loojunud. 14. Palavusest oli kanal nokk— lahti. 15. Selle loo— esitas ta meisterlikult. 16. Emal— ei olnud säärast värvi lappi. 17. Mõni siig— oli võrku sattunud.

II.

1. Aednik— katkestas hetkeks töö ja tuli võistlust vaatama. 2. Nii on— kõige õigem. 3. Selle kohta ei lausunud kumb— sõna—. 4. Mul ei olnud säärast mõtet—. 5. Lapsed tegid— ema nõuande järgi. 6. Tööhoog— oli nüüd teistsugune. 7. Sageli võib väiksem— hooletus tuua suure õnnetuse. 8. Teie töö jääb— homseks. 9. Tüdrukud— aitasid poistel vett kanda. 10. Kraav— ei jõudnud seda veehulka ära juhtida. 11. Uhele— ei avaldatud laitust. 12. Merelained— on inimene mõistnud rakendada enese teenistusse. 13. Mida— ei jäetud tegemata. 14. Onu tuli— meile külla. 15. Ta ei avaldanud saladust kellele—. 16. Ma ei saa siis— teile külla tulla. 17. Sall— oli kukkumisest porine. 18. Kokk— ei teadnud selle kohta midagi öelda.

18. Häälikute ühendid.

73. **Harjutus.** Kirjutada luuletus „Noorte laul“ vihikusel Kõrvutiseisvad isesugused täishäälikud teha

ühte, kõrvutiseisvad isesugused kaashäälikud
teist värvil

Oma kätes tulevikku,
kodu saatust hoiame.
Murehallist minevikust
valgusse viib noorte tee.
Süda kinni kodumullas,
rada hele päiksekullast,
silmsis sädelemas ind,
— ehitame, kodu, sind.

Lauldes, töötades ei väsi.
Uljaks, julgeks jääb me rüht.
Avarusse avatkäsi
tötates me teame üht: —
meie sangarlikku võitlust,
tulist, tõkkeid murdvat heitlust,
tööd, mis taastada võib kõik,
kroonib peagi õnn ja võit!

(J. Schmuul)

Kõrvutiseisvaid isesuguseid täis- või kaashäälikuid
nimetatakse häälikute ühendeiks.

74. **Ulesanne.** Vaadelda järgmisi liitsõnu! Neis ei ole
häälikute ühendeid. Miks?

vana+isa = vanaisa
abi+elu = abielu
lipu+alus = lipualus
nääri+öö = nääriöö
ulu+all = uluall
liit+sõna = liitsõna

peal+kiri = pealkiri
küünar+nukk = küünarnukk
uut+moodi = uutmoodi
koos+kõla = kooskõla
lukk+sepp = lukksepp
kaap+kübar = kaapkübar

Liitsõnades sõnade liitekohas asuvad isesugused täis-
või kaashäälikud ei moodusta häälikute ühendeid.

75. **Harjutus.** Tõmmata järgmistes liitsõnades sõnade
liitekohale väriline püstkriips ja häälikute ühendeile loo-
gake alla!

Jalgratas, kolmjalg, leeklill, kaitseabinõu, piltpostkaart, kingsepp, kaksteistkümmend, umbsõlm, maantee, tütarlaps, kaasaütlev, merealune, järjekordne, piltmõistatus, hallvalge, eluaegne, täiskuu, talveund, kümneaastane, täishäälik, järjekordselt.

Näidis: Jalgratas.

19. Kaksiktäishäälikud.

76. **Harjutus.** Tõmmata täishäälikuist koosnevaile häälikute ühendeile värviline loogake alla!

1. Oli jõudnud aeg kõik aedviljad koristada ja panipaika asetada, sest juba oli olnud öid, millal veidi külmetas.

2. Teistre talus ühe neljapäeva hommikul asuti seda tööd toimetama. 3. Vanem poeg Heino ajas kõige esiteks adraga kartulivaod lahti. 4. Abiks tulnud naabrinaine hakkas sealt kartuleid noppima. 5. Peremehe õepoeg Leo asus kaalikaid üles kiskuma ja kapsaid lõikama. 6. Väike Mait ja Paul korjasid oakaunu sõela sisse. 7. Peremees ise kaevas auku, kuhu juurviljad paigale panna. 8. Perenaisel oli suur liud käes ja ta kandis sellega sibulaid sauna kuivama. 9. Keegi ei seisnud tegevusetu. *10. Isegi koer Irmi käis ringi, otsis igast nõost hiiri ja haukus aeg-ajalt aida juures näuguvat kassi. *11. Ainult õeksed Leida ja Saima, kes olid veel väga väikesed, istusid õlekool, sõid õunu ja vaatasid teiste toimetusi pealt.

*12. Lõuna ajal käis kogu pere toas oasuppi söömas, mida perenaine vahepeal oli keetnud, ja soojendas veidi lõukal tule paistel külma käes kohmetanud käsi. *13. Siis rutati jälle aeda töid lõpetama. *14. Ainult ema ei läinud enam kaasa, vaid jäi koduseid töid toimetama. *15. Kui jõudis õhtu, oldi aias kõigi töödega valmis.

Näidis: Oli jõudnud aeg kõik...

Kahest täishäälikust koosnevat häälikute ühendit nimetatakse **kaksiktäishäälikuks**.

77. **Harjutus.** Tõmmata järgmistes lausetes kaksiktäishäälikuile loogake alla! Kaksiktäishäälikule järgnev kaashäälik kirjutada värviliselt!

1. Võeh, Paul, sul kõik riided vaiku ja tõrvalaike täis!
2. Laev sõitis auru välja ajades kai äärde kaupu laadima. 3. Ma annan teile õunapuu taimi, kui aitate mul aeda auke kaevata.
4. Koer taipas näitamist ja ajas sead sauna juurest lauta. 5. Ta loeb laulu päikesest ja lõokesest. 6. Teekäija istus kaerapõllu äärde puhkama. 7. Leili aitas rauka trammi. 8. Sa ei kirjuta õigeid lauseid! 9. Poiss uitas paigast paika. 10. Aita kausse aita viia! 11. Hõissa, poisid, tali käes!

*78. **Ulesanne.** Vaadelda 76-ndast harjutusest, mitu ühesugust kaashäälikut kirjutatakse pärast kaksiktäishäälikut!

Kaksiktäishääliku järel kirjutatakse ühekordne kaashäälik. **Erandid:** poiss, kauss, hõissa.

79. **Harjutus.** Kirjutada 15 lauset, kus esineb mitmesugustes muudetes sõna **poiss** ja **kauss**! Neile sõnadele tõmmata joon alla!

Näidis: Väike kauss oli pandud suure kausi sisse.

*80. **Harjutus.** Moodustada järgmistest sõnadest ainsuse sisseütlev (kellesse? millesse? kuhu?) kääne! Sisseütleva käände lõpp **-sse** kirjutada värviliselt, kaksiktäishäälikuile tõmmata loogake alla!

Hea, au, pai, nõu, mai, täi, jõgi, nuga, viga, siga, tõde, käsi, ladu, vagu, tugi, nägu.

Näidis:

Ainsuse nimetav

kes? mis?

hea

jõgi

käsi

Ainsuse sisseütlev

kellesse? millesse?

heasse

jõkke e. jõesse

kätte e. käesse

Mõtlemiseks. Miks kirjutame eelmise harjutuse sõnades kaksiktäishääliku järel kahekordse kaashääliku (-ss-)?

81. Süvendav etteütlus.

Emal läks lauta. Paul jäi üksi tupp. Ta lõi kas tüki nõõri ja köitis selle roika külge. Roigas oli nüüd hobune.

Paul sõitis roikaga paigast paika, huikas ja hõikas, nii et tuba kaikus. Sõidul tõukas ta lauda. Laual oli kauss. Kauss kõikus, kukkus ja purunes.

Nüüd oli poiss nõutu. Kas peita tükid kuhugi auku, nii et neid ei leita? Ei, see oleks autu. Aga nii ei jäeta teda karistamata. Mida teha?

Kui tuli ema, näitas Paul purunenud kaussi ja palus andeks. Ema paitas Pauli pead ja noomis ainult natuke.

20. Kaashäälikute ühendid.

*Ulesanne. Korrata, millal häälikud moodustavad häälikute ühendeid (vt. lk. 40)!

82. Harjutus. Tõmmata järgnevates lausetes kaashäälikuist koosnevaile häälikute ühendetele värviline loogake alla!

1. Tiigi kalda ümber norutavad viltuvajunud pajud olid lehtedest peaaegu paljad. 2. Nende all kasvavad pähkclipõõsad olid muutunud kollakaiks. 3. Aeg-ajalt langes neilt mõni üliküps pähkel sulpsti tiiki. 4. Sirgete valgekooreliste kaskede lehed olid päris kuldsed. 5. Vahtrad vankrikuuri nurga kõrval olid kõige uhkemad. 6. Nendel leidus kollast, punast ja rohelist värvi igas varjundis. 7. Urgsed tammed keldri juures ei olnud veel kuigi palju muutunud. 8. Ainult pisut heledamaks oli läinud nende lehestik. 9. Samblavaip tammede konksukiskunud juurte ümber oli endiselt tumeroheline. 10. Metsviinapuu, mis oli roni-
 nud elumaja korstnani, oli veripunane. 11. Kuuskede rühm künkal moodustas kõigele sellele mustjasrohelise tagaseina. 12. Ilus ja värviküllane oli sügisene aed.

Kahest või rohkemast kaashäälikust koosnevat häälikute ühendit nimetatakse **kaashäälikute ühendiks**.

83. **Harjutus.** Valida eelmisest harjutusest poolitamiseks 20 säärast sõna, kus esineb kaashäälikute ühendeid! Poolitamiskoht sõnades valida nii, et oleks näha, kuidas kaashäälikute ühendeid poolitatakse! Sõnad jagada rühmadesse selle järgi, mitmest kaashäälikust kaashäälikute ühend koosneb! Kaashäälikute ühend kirjutada värviliselt!

Näidis:

2 kaashäälikut	3 kaashäälikut	4 kaashäälikut
kal- üm- ber	lipõõsad sed	pähk- kuld- ti
		sulps-

Sõna sees olevast kaashäälikute ühendist viiakse poolitamisel **ainult viimane kaashäälik** teisele reale.

84. **Ulesanne.** Kirjutada lugemikust vihikusse vähemalt 20 säärast sõna, milles esineb kaashäälikute ühendeid! Kaashäälikute ühendid kirjutada värviliselt või eraldada loogakesega! Uurida, mitmekordselt esineb kaashäälikute ühendis iga kaashäälik!

85. **Harjutus.** Tõmmata järgmistes sõnades kaashäälikute ühendeile loogake alla! Ulipikka kaashäälikut märkiv täht kirjutada värviliselt!

Metsa (ääres), (jooksis) *metsa, kulda, linlane*, (oodati) *tormi, tormi* (käes), *võtma, andma, piklik, rong, kargas, ronk, muldne, homseks, vihma* (käes), *tundi, viitsad, seljas, ratsa, võtja, kümne, papne, mõtle, jalga, telje, lõnga* (ots), *randa, järve* (põhjas), *tütre, karjase, (ära) karda, karja* (saatma), *kõrsi*, (seal) *kandis, kandis* (koju).

Kaashäälikute ühendeis kirjutatakse iga kaashäälikut märkiv täht **ühekordselt**, vaatamata sellele, kui pikalt kaashäälikuid hääldatakse.

86. **Harjutus.** Koostada lauseid, kus esineksid järgmised kaashäälikute ühenditega sõnad:

Andma, homne, kulda, tallinlane, kindas, kopli, võtma, piklik, muldne, pind, kõrsi, randa, kargas, kanda, papne, laplik, linlane, patja, tundi, kümne, tütre, muldas.

87. **Ulesanne.** Meenutada, millal kirjutatakse liide **-ki**, millal **-gi** (vt. nr. 68)! Miks sõnades **pappki, narrgi, linngi, vattki** jne. kirjutatakse kahekordsed kaashäälikud?

88. **Mõtlemiseks.** Miks kirjutatakse **allpool**, **lukksepp**, **risttee**, **keskkool**, **pappkarp** jne.? Missuguses harjutuses eespool oli säärastest sõnadest juttu?

89. **Harjutus.** Kirjutada küsimärgi ees olev täht ühe või kahe kordselt, nagu on nõutav! Sõnadele, milles oli küsimärk, tõmmata joon alla!

1. Ootan homset koolipäeva, sest siis on kak's tööõpetuse tun?di. 2. Ma teen metal'set tuhatoosi. 3. Panin klam'bri kruus-tan'gide vahele. 4. Val'dur teeb pap'kasti metal'rahade kogumi-seks. 5. Tema ven'd tahab luk'sepaks õppida. 6. See pik'lik pap'ne karp? on ilusasti kaunistatud. 7. Plekist van'gi on meie poiste töö. 8. El'mar tinutas pan'ge. 9. Tunni lõppedes oli prae-pan'gi valmis. 10. Sep'ki kiitis lat'rauast valmistatud kel'ku. 11. III klassi poisid teevad pus'noatöid. 12. Ol'di kibedasti ametis vitsakim'pude sidumisega. 13. Lillekep'ki tuleb vär'vidal. 14. Võta punast vär'vi ja tõm'ba sellega siia paar joont! 15. Linda heegeldab müt'si. 16. Selle kin'da mus'tri an'dis mulle vanaema. 17. Vanemate klasside tüdrukud õm'blesid särk'e. 18. Tallinna tööstuskoolide väl'japanekud äratasid näitusel ül'dist tähelepanu. 19. Tallin'lasi huvitasid eriti maakoolide käsi-tööd.

Näidis: *Ootan homset koolipäeva...*

* 90. **Ulesanne.** Järgmistes sõnades kirjutatakse **l** ja **r** järel kaashäälikute ühendis **ss**. Vaadelda neid ja õppida nad pähel

valss — õppisin valssi — ühe valsi

kirss — kaks kirssi — mõne kirsi

varss (noor hobune) — silitasin varssa — noore varsa

a g a: luuavars

märss (võrkkott) — uut märssi — ilusa märsi

pulss (tuiksoon) — katsus pulssi — pulsi löök

marss — kuulasin marssi — uue marsi

marssima — marssisin — marsin

värss (osa luuletusest, ka noor pull — härjavärss) — kaks värssi — ühe värsi

hirss (taim) — külvas hirssi — hirsi tera

a g a : hirs-aed (lattidest)

kärss (sea nina) — sirutas kärssa — ümmarguse kärsa

a g a : ölekõrs, tõrs (tünn), õrs

* 91. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele s või ss!

1. Esimene tants oli val—. 2. Val—i tantsides hakkas mul pul— kiiremini lööma. 3. Siis läksin kir—iaeda. 4. Sõin seal hulga kir—e. 5. Kui olin kir—idest isutuks söönud, läksin kopli—e var—a vaatama. 6. Var— seisis hir—aia ääres, rohu-kõr— suus. 7. Eemal, seal, kus rehavar— püsti oli, mar—is härjavär—. 8. Kopli nurgas üks põr—as tuustis kär—aga heinamär—i. 9. Andsin var—ale leiba ja võtsin põr—a käest heinamär—i ära. 10. Kui tagasi jõudsin, mängiti juba mar—i. 11. Mar—isin ka koju. 12. Kodus anti mulle hir—iputru.

92. **Harjutus.** Leida järgmistes lausetes harvendatult trükitud sõnadest kaashäälikute ühendid! Kirjutada need näidise eeskujul vihikusse! Kaashäälikute ühend kirjutada värviliselt!

1. Lapsed laulsid taktis. 2. Ema tõi apteegist rohtu. 3. Poisid mängisid laptuud. 4. Mõõtke pikkused ja liitke saadud arvud! 5. Ta ärgu kütku seda ahju! 6. Tapkem kõik sügisesed kärbsed! 7. Naabriemal on väga ilusaid kaktusi. 8. Ärge lootke teiste abile!

Laptuu — pallimäng,

kaktus — lõunamaa taim, meil potilill.

Näidis: ta_ukt_uis

a_upt_ueegist

p, t, k kõrval kirjutatakse p, t, k.

93. **Harjutus.** Kirjutada järgmistest sõnadest näidise eeskujul tabelisse k ä s k i v a i d vorme! Kaashäälikute ühend kirjutada värviliselt!

Keetma, lootma, tootma, suutma, söötma, sõitma, reetma, liitma, muutma, niitma, täitma, viitma, mõõitma, saatma, petma, võtma, kütma, katma, matma, nutma, kartma, tahtma, tapma.

Põhivormis olev p, t jääb püsima

Põhivorm	(me)	te	ta nad
keetma	keetkem!	keetke!	keetku!
lootma	lootkem!	lootke!	lootku!

94. **Harjutus.** Kirjutada 20 lauset, kus esineb eelmise harjutuse sõnu k ä s k i v a s vormis! Antud sõnades tõmmata kaashäälikute ühenditele loogake alla!

95. **Harjutus.** Jätkata järgmist tabelit sõnadega: *hoidma, andma, hüüdma, püüdma, kündma, kandma, sõudma, võidma* (määrima), *seadma, teadma, tundma, leidma, nõudma, jõudma, needma, murdma!* Kaashäälikute ühendid kirjutada värviliselt!

Näidis:

Põhivormis olev d jääb püsima

Põhivorm	ma	sa	me	te	nad
tundma	tundsin	tundsid	tundsime	tundsite	tundsid

96. **Ulesanne.** Vaadelda järgmisi sõnu ja nendes esinevaid kaashäälikute ühendeid!

kärbes	kärbsed, kärbsel, kärbseid.
hoogne	hoogsalt, hoogsa
vargne	vargsi
jõudne	jõudsasti
aegne	aegsasti
igakülgne	igakülgsest
kordne	kordselt, kahekordses
jalg	jalgsi
raudne	raudsed, raudsetel
kuldne	kuldsel, kuldsed

Kaashäälikute ühendis kirjutame **s-i** ees **b, d, g** ainult siis, kui need tähed esinevad sõna põhivormis.

*97. **Ulesanne.** Korrata ülesannet nr. 74! Põhjendada, miks järgnevais sõnus **p, t, k** ja **s-i** ees kirjutatakse **b, d, g**!

- alg + kool = algkool
- jalg + pall = jalgpall
- külg + tugi = külgtugi
- umb + kaudne = umbkaudne
- umb + tänav = umbtänav
- siid + kleit = siidkleit
- põld + püü = põldpüü
- kald + tahk = kaldtahk

Põhivormis olev **d** jääb püsima

Põhivorm	(me)	te	ta nad
tundma	tundkem!	tundke!	tundku!

98. **Harjutus.** Kirjutada 15 lauset, kus esineb eelmise harjutuse sõnu käskivas vormis! Kaashäälikute ühendeile nendes sõnades tõmmata loogake alla!

k ees kirjutame d ainult siis, kui d esineb sõna põhi-
vormis.

99. **Ülesanne.** Meenutada, millal kirjutatakse liide -ki, millal -gi! Vaadelda järgmisi näiteid!

saag+ki = saagki

tuleb+ki = tulebki

annad+ki = annadki

Liite -ki ja -gi liitumisel jääb sõna muutmatuks, seepärast jääb tekkivas kaashäälikute ühendis k ette b, d, g.

100. **Ülesanne.** Meenutada, mida oleme õppinud s-i ja h kõrval asetsevaist kaashäälikuist (vt. lk. 5 ja 7)!

101. **Harjutus.** Kirjutada harjutuses nr. 95 antud sõnadest tabelisse mineviku vormel! Kaashäälikute ühendid kirjutada värviliselt!

umb+sõlm = umbsõlm

king+sepp = kingsepp

laud+sein = laudsein

Exhib. univ. Tart.

102. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele d või t!

1. HUU—ke laps tuppa ja an—ke talle süüa! 2. Täi—ke kõik korraldused! 3. Või—ke käsi vaseliiniga! 4. Sõu—ke merele ja püü—ke kalu! 5. Täi—ke lambid ja läi—ke tuli! 6. Poiss lii—ku

kõik arvud! 7. Kün—ke lõunani! 8. Ärgem nee—kem oma saastust, vaid oma hooletust! 9. Paul joo—ku hobused ja toi—ku sead! 10. Kan—ke puud kuuri ja sea—ke nad riita! 11. Muu—ke üks liidetav ja lei—ke uus summa! 12. Nõu—ke eneselt ranget korda! 13. Tun—ke hästi õigekirja aluseid! 14. Ka—ke kartulikuhi õlgedega kinni! 15. Sõi—ke täna linna! 16. Ärge too—ke praaki! 17. An—ke see pakk minule! 18. Need sõnad hüü—kem kooris! 19. Ärge kar—ke ega nu—ke!

103. **Harjutus.** Kirjutada sulgudes asetsevad sõnad lausete sisu kohaselt õigete lõppudega ja tõmmata neile värviline joon alla!

1. Sepp hakkas (üleaedne) valmistama (moodne) (raudne) väravat. 2. Plaani tegemisel arvestas ta, et värav sobiks (üleaedne) (ühekordne) maja välimusega. 3. Iga pisi-asja kaalutles ta (mitmekordne). 4. Siis asus sepp (hoogne) tööle. 5. Sel sepal olid tuntud (uudne) töövõtted ja kasutada (moodne) tööriistad, see-pärast edenes töö (hõlpus). 6. Midagi ei pidanud sepp (üleliigne), kui see tuli tööle kasuks. 7. (Soodne) võimaluste tõttu edenes töö (jõudus) ja värav sai (õigeaegne) valmis. 8. Värava keskel oli kaunistuseks kolm (kuldne) rukkipead. 9. Kõik (kiitma) toredat väravat ja mitmed (andma) sepale uusi seesuguseid töid teha.

Näidis: *Sepp hakkas üleaedsele valmistama moodsat...*

21. Silbitamine ja poolitamine.

***Ulesanne.** Korrata silbitamise seadusi (vt. nr. 38—40)!

104. **Harjutus.** Silbitada ja poolitada lugemikust õpetaja määramisel 8—10 lauset! Silpide vahed kohad näidata sidekriipsudega, poolitamiskohtadele tõmmata värviline püstkriips!

Näidis: *Tuul a-jas pil-|ved lai-a-|li.*

105. **Kokkuvõte.** Poolitamisel:

1. Pikka ja kaksiktäishäälikut ei poolitata.

	joo		vea	vea
joo	viis		vea	poeg
viis	ee-		poeg	kao-
mal	plii-		tan	vai-
atsi	pliiat-		kese	vaike-
si			se	

2. Üksik kaashäälik täishäälikute vahel viiakse järgmisele reale.

	me	pt-
	nine	si-
	ne	sini-

3. Kaashäälikute ühendist viiakse järgmisele reale ainult viimane kaashäälik.

	ke	kuk-
	da	kal-
	ri	numb-
	na	korst-

4. Uhetähelist silpi ei viida uuele reale.

	aia	aia
aia	neiu	neiu
neiu	neiu-	
ke		

5. Ühetähelist silpi ei jäeta rea lõppu.

	ema
ema	isa-
ga	ime-
lik	

6. Liitsõnas poolitatakse iga sõna eraldi.

	koo-
limaja	kooli-
maja	koolima-
ja	tiib-
klaver	tiibkla-
ver	

Soovitavaks peetakse, et poolitamiskohaks valitakse sõnade liitumiskoht.

Seepärast:

	kooli-
maja	tiib-
klaver	toidu-
ainetekauplus	toiduainete-
kauplus	

***Ulesanne.** Kontrollida, kas harjutuses nr. 104 on kõik sõnad õieti poolitatud! Vajaduse korral teha parandused!

106. **Ulesanne.** Poolitada lugemikust õpetaja määramisel 5 lauset! Võimalikud poolitamiskohad näidata püstkriipsudega!

22. Nimisõnad.

107. **Ulesanne.** Kirjutada neisse liikidesse kuuluvaid nimesid, mis all on esitatud! Siin toodud sõnu ei ole vaja ära kirjutada!

Olendite nimed:	inimene, kalur, õpetaja, pioneer, Aino, Nurmiste, haug, sipelgas, ...
Asjade, esemete nimed:	lugemik, nõel, lennuk, maja, võilill, mänd, ...
Ainete nimed:	tint, õhk, sool, savi, piim, ...
Omaduste nimed:	korralikkus, hoolsus, julgus, kuumus, ...
Tegevuste nimed:	õppimine, taastamine, sõit, naer, mäng, ...
Sündmuste nimed:	miiting, pidu, sõda, revolutsioon, ...
Nähtuste nimed:	plahvatus, valgus, sügis, öö, ...
Geograafilised nimed:	Läänemaa, Moskva, Naissaar, Aafrika, Uural, Valge-Vene, Põhja-Eesti, ...
Uhikute nimed:	päev, meeter, gramm, aasta, veebruar, esmaspäev, ...
Asutiste ja organisatsioonide pärisnimed:	Piirsalu Kool, Viljandi Keskkool, Tallinna Õpetajate Instituut, Noorsooteater, Tallinna Tuletikuvabrik, Keila Tarbijate Kooperatiiv, ...
Asutiste ja organisatsioonide üldnimetused:	partei, kolhoos, masina-traktorijaam, ...

Olendite, asjade, ainete, kohtade, omaduste, tegevuste, nähtuste, sündmuste jne. nimed on **nimisõnad**.

***Ulesanne.** Korrata sõnade põhivormi leidmist (vt. nr. 17)!

108. **Ulesanne.** Leida, missugustele küsimustele vastavad ülesandes nr. 107 esitatud nimisõnad!

Nimisõna (põhivormis) vastab küsimusele **kes? mis?**

109. **Harjutus.** Tõmmata nimisõnad üle joon alla! Kirjutada neist vähemalt 10 välja ja leida, missugustele küsimustele nad palas esitatud kujul vastavad! Anda väljakirjutatud nimisõnade põhivorm!

1. Juba ammu alustasime ettevalmistustöid oktoobripühade väärrikaks vastuvõtuks. 2. Mina tegin kuuseokstest suure rohelise pärja punaste lipukestega ja kaunistasin oma toa.

3. Koolis õppisime näidendit, deklamatsioone, laule ja tantse ning kaunistasime saali vanikute, punaste lippude ja piltidega.

4. 6. novembri õhtupoolikul olid meil koolis veel mõned tunnid, saime kätte tunnistused, kordasime õpitud laule ning deklamatsioone, ja pimeduse saabudes algaski meil pidu.

5. Külla olid palutud ka kõikide laste vanemad, vennad ja õed.

6. Kõigile meeldis meie eeskava.

7. Pidumeeleolu oli ülev. 8. Kunagi pole ma nii rõõmus ja õnnelik olnud kui sel ilusal päeval. 9. Mängisime kaua ringmänge, tantsisime ja laulsime koos isade, emade, vendade ja õdedega.

(L. Ustava järgi)

Näidis:

ettevalmistustöid mida?

Põhivorm (kes? mis?)
ettevalmistustöö

110. **Harjutus.** Jätkata järgmist tööd!

Paljude nimi — üldnimi	Üheainsa nimi — pärisnimi
riik	Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liit, lühendatult: Nõukogude Liit või NSV Liit või NSVL
partei	Üleliiduline Kommunistlik (bolševikkude) Partei, lühendatult: UK(b)P
revolutsioon noorsooühing	Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Üleliiduline Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, lühendatult: ULKNU
organisatsioon	V. I. Lenini nimeline Noorte Pioneeride Organisatsioon
ministeerium	Eesti NSV Haridusministeerium või ENSV Haridusministeerium
kool	Sõmerpalu Seitsmeklassiline Kool või Sõmerpalu 7-klassiline Kool
linn	Moskva
õpilane	Armin Järv
ajaleht	„Säde“, „Sirp ja Vasar“
raamat	„Emakeele lugemik“, „Kuidas karastus teras“
mägi	.....

Üldnimed kirjutatakse väikese, pärisnimed suure algustähega.

111. **Mõtlemiseks.** Miks ei tule lugeda pärisnimedeks järgmisi jämendatult trükitud sõnu?

Jaanuar, oktoober, neljapäev, mardipäev, eestlane, eesti keel, vene keel, tallinna kilud, ukraina rahvarõivad, krimmi õunad, kaukaasia vein, kehra papp, muhu seelik jne.

112. **Harjutus.** Tõmmata üldnimedele üks, pärisnimedele kaks joont alla!

1. Liiva 7-klassilise Kooli Kehakultuurikollektiiv pidas laupäeval, 16. novembril piduliku koosviibimise.

2. Ulevaate õpilaste sügisesest sportlikust tegevusest andis esimees, VII klassi õpilane Aare Luiga.

3. Ka andis ta kätte õpilastele auhinnad.

4. Kooli paremad sportlased Vello Metsamägi ja Tiiu Kuusik said kumbki auhinnaks Kreutzwaldi „Kalevipoja“.

5. Tervitusi vene keeles ütles kohaliku sõjaväeüksuse ülem major Gavrilov, kes juhtis õpilaste tähelepanu sellele, kuidas Lenin mõistis õppimise ja sportimise kasulikult ühendada. 6. Ta lubas Liiva kooli abistada spordiväljaku ehitamisel ja suuskade muretsemisel. 7. Kõne, mis võeti koosolijate poolt elavate kiiduavaldustega vastu, tõlkis õpetaja Pärnamäe eesti keelde.

8. Järgnenud ettekannetest tuleb välja tõsta rahvatantsurühma poolt esitatud eesti rahvatantse „tuljak“ ja „vändra polka“, IV klassi õpilaste Sonja Kuke ja Peeter Veski esitusel kaukaasia rahvatantsu „lesginka“ ning poiste püramiide.

9. Sisukas ja lõbus koosviibimine kestis hilisõhtuni.

113. **Harjutus.** Kirjutada nurksulgudes olevad sõnad suure või väikese algustähega, nagu on nõutav! Pärisnimedele tõmmata joon alla!

1. [Suur sotsialistlik oktoobrirevolutsioon] on tähtis päev kõigile [nõukogude sotsialistlike vabariikide liidu] rahvastele. 2. 25. [oktoobril] (7. [novembril]) 1917. aastal kukutati [petrogradis] (praeguses [leningradis]) töötava rahva poolt

[lenini] ja [stalini] juhtimisel kodanlik võim. 3. Varsti seejärel läks kogu [venemaal] võim nõukogude kätte. 4. Meie [kodumaast] sai [nõukogude vabariik].

5. [Suure oktoobrirevolutsiooni]. [aastapäeval] saadavad [eestlased] [eestist], [jakuudid] [siberist], [nenetsid] kaugelt [põhjast], [usbekid], [turkmeenid] ja [kasahhid] [lõunast], [tatarlased] [volga] ja [kama] kallastelt, [abhaasid] ja [grusiinid] [kaukaasiast], [aserbaidžaanlased] [kaspia] [mere] äärest — ühe sõnaga kõik vennalikus sõpruses elavad [nõukogude liidu] rahvad — tervitusi [kommunistlikule parteile] ja tema geniaalsele juhile [seltsimees] [stalinile]. 6. Sel päeval saabub õnnitlusi [nõukogude liidule] [inglise], [prantsuse], [poola], [soome], [jugoslaavia], [hiina] ja paljudes teistes keeltes kogu [maailmast].

7. Elagu [suur sotsialistlik oktoobrirevolutsioon]!

8. Elagu [nõukogude liit]!

9. Elagu [üleliiduline kommunistlik (bolševike) partei]!

10. Elagu meie armastatud suur õpetaja ja juht [seltsimees] [stalin]!

23. Omadussõnad.

114. **Harjutus.** Kirjutada järgmistest lausetest välja kõik omadust näitavad sõnad ühes sõnadega, mille omadused nad näitavad! Omadusi näitavaile sõnadele tõmmata joon alla!

1. Väike Sulev koos oma suure venna Velloga otsustasid minna mardisandiks. 2. Paksust paberist lõigati mardimaskid. 3. Maskidele tehti roosad põsed, punased huuled ja mustad kulmud ning lõigati silmade jaoks ümmargused augud. 4. Suu kohale tehti piklik lõige. 5. Vello kleepis oma maskile musti lambavillu vurrudeks. 6. Pikad paelad seoti maskidele külge. 7. Selga otsustas Vello panna isa vana pruuni pintsaku, jalga

pikad triibulised püksid ja pähe laia kaabu. 8. Kõhule otsustati siduda suur sulepad. 9. Sulev aga küsis õelt enesele lühikeste käistega lillelise kleidi ja lubas enese teha toredaks tütarlaps. 10. Ka kõrge kontsaga kingad ja vana palitu laenati õelt. 11. Et lühikesi juukseid näha ei oleks, lubas kaval Sulev siduda pähe ema suure täpilise rätiku. 12. Kui kõik vajalikud asjad olid koos, jäädi ootama lõbusat mardiõhtut.

Näidis:

väike Sulev
suure venna
paksust paberist

Esemete, olendite, nähtuste omadusi näitavaid sõnu nimetatatakse **omadussõnadeks**.

115. **Harjutus.** Otsida palast o m a d u s s õ n u, kirjutada nad välja ja märkida, missugustele küsimustele nad vastavad! Põhivormis esinevaile omadussõnadele (vt. nr. 17) tõmmata joon alla!

1. Heledad värvid metsades on kustunud, põldudel valitseb kollakashall, nõmmedel tumepruun. 2. Puudealused on täis lehti — pruune, kollaseid ja verekarvalisi. 3. Põldudel võib näha ainult mõnd üksikut kuhilat, mille kärbiste teravad otsad paisuvad kui luu-nutid ja kus varesed nokitsevad oma sulgi märkegadel pulkadel.

4. Kõige enne läksid kured. 5. See oli juba sel ajal, kui ainult mõned üksikud kollakad värvitordid haavadena rohelistes puude kroonides helendasid. 6. Taevas oli siis veel avar, selge, kume. 7. Põldudel töötajate silmad heitsid siis nii mõnegi pilgu

kõrge taeva poole, mille tagasihoidlikust selgunud jahedusest kostsid kurgede kaeblikud hüüded kui hoiatused.

8. Nüüd on need päevad ammu möödunud.

Näidis:

heledad — missugused?

kollakashall — missugune?

Omadussõna (põhivormis) vastab küsimusele
missugune?

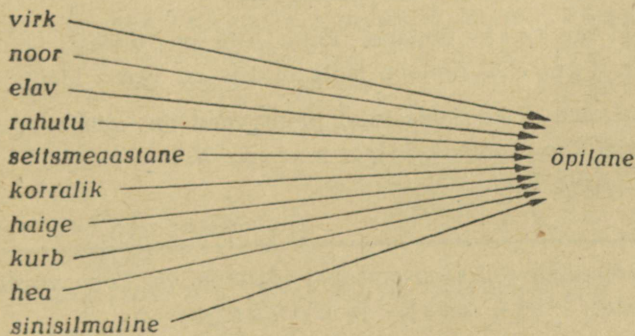
*116. **Tähelepanemiseks.** Eesti keeles kõige pikemad sõnad esinevad omadussõnade hulgas. Näiteks:

Tuhande-kolmesaja-neljakümne-kaheksa-leheküljeline raamat,
üheteistkümne-aastane laps, *viiekümne-viie-meetriline* vahe-
maa jne.

117. **Harjutus.** Leida igale antud nimisõnale rohkesti sobivaid omadussõnu!

Maja, raamat, ülesanne, liblikas, mure, sõdur, savi, tööline.

Näidis:

118. **Harjutus.** Leida vastand-omadussõnu järgmistele omadussõnadele!

Väike, vana, õhuke, õnnelik, kõva, alumine, tühi, hea, paks, tark, madal, ilus, lühike, kurb, kõver, konarlik, terav, pime, haige, rikas, aeglane, hoolas, küps, rahutu, arg.

Näidis:

väike — suur.

119. **Harjutus.** Valida 15 omadussõna ja moodustada neist nimisõnad!

Näidis:

Omadussõnad

pime

õnnelik

hoolas

Nimisõnad

pimedus

õnnelikkus

hoolsus

jne.

120. **Ulesanne.** Võrrelda järgmistes lausetes harvendatud trükitud omadussõnu!

Täna on päris külm ilm. Öösel oli ilm külmem. Ule-eile oli siiski kõige külmem ilm.

Linda on tark õpilane, kuid Aili on temast targem. Kõige targem õpilane meie klassis on väike Mai.

Mina olen hea suusataja. Minu vend on minust parem suusataja. Ule kooli kõige parem suusataja on VI klassi õpilane Arvo Kivi.

Omadussõna abil saab omadusi võrrelda. On kolm võrdlustaset: alg-, kesk- ja ülivõrre.

121. **Harjutus.** Jätkata järgmist tabelit vähemalt 20 omadussõnaga!

Algvõrre	Keskvärre	Ülivõrre
külm	külmem	kõige külmem
tark	targem	kõige targem
hea	parem	kõige parem

Keskvärde lõpp on **-m**. Ülivõrde saame, kui keskvärdele lisame ette sõna „**kõige**“.

Märkus: Tarvitatakse ka teist ülivõrde vormi.

Näiteks:

kõige toredam = toredaim

kõige parem = parim

kõige väiksem = väikseim

kõige kaunim = kauneim

24. Arvsõnad.

122. **Ulesanne.** Kirjutada järgmised arvud sõnadega!
 1, 5, 19, 100, 1001, 1 000 000, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{5}$, $1\frac{1}{2}$, $15\frac{3}{4}$, 0,1, 3,2,
 1., 7., 20., 100., III, VIII, IX, X, XX.

Näidis:

1 = üks

$\frac{1}{3}$ = üks kolmandik

3. = kolmas

1,1 = üks terve üks kümnendik või üks koma üks

II — teine

Sõnad, millega väljendatakse arve, on **arvsõnad**.

123. **Harjutus.** Kirjutada järgmisest katkendist välja kõik arvsõnad!

Koidikul nägid noored võitlejad kahteist fašistlikku tanki. Kaksteist tanki kuuteistkümne võitleja vastu! Kuid ükski ei tundnud hirmu. Komandör sai haavata. Võitlejad kogunesid ta ümber ja ta ütles neile nõnda:

„Tuletage meelde kindral Panfilovi kahekümne kaheksa kaardi-väelase eeskuju. Me oleme kõik Kommunistliku Noorsooühingu liikmed. Meil on veel granaate ja me võitleme kuni lõpuni.”

Tankid lähenesid. Algas ebavõrdne võitlus. Uks võitlejaid, olles sidunud vöörihma külge mõned granaadid, heitis enda saksa tanki roomikute alla. Kostis plahvatus ja soomuskoletis süttis põlema. Kolm järgmist seltsimeest järgnesid tema eeskujule. Neli kangelast hukkus! Neli saksa tanki hävines ja nende arad meeskonnad purunesid. Kuus saksa fašistlikku tanki pistid põgenema. Ainult kaks tanki lähenesid uuesti. Sel hetkel polnud kuuteistkümnest võitlejast jäänud järele rohkem kui neli. Nad oleksid võinud end varjata kaevikusse, nad oleksid võinud end peita kuristikku... Noored nõukogude kangelased olid otsustanud täita oma kohust. Esiteks hoolitsesid nad oma haavatud komandöri eest. Nad asetasid ta varjule. Seejärel hüüdes „Elagu isamaa!” viskusid kolm võitlejat granaatidega varustatult vaenlase tankide alla. Kaks viimast saksa tanki olid hävitatud.

124. **Harjutus.** Leida, missugustele küsimustele vastavad järgmised arvsõnad! Põhivormis esinevaile arvsõnadele (vt. nr. 17) tõmmata joon alla!

Kaksteist, kahekümnel, seitsmes, pool, viieks, kolmesse, üht, viieteistkümnendal, sajandast, tuhat, üheksandas, esimeste, neljandik, kaheksandasse, teisena, kümnes, kahele.

Näidis:

kaksteist — kui palju? mitu?

kahekümmel — mitmel? kui palju?

seitsmes — mitmes?

Arv sõna (põhivormis) vastab küsimustele **kui palju?**
mitu? mitmes?

125. Ulesanne. Vaadelda arvude kirjutamist ja õppida järgnevad juhised!

11 — üks teist

16 — kuus teist

19 — üheksa teist

20 — kaks kümmend

70 — seitse kümmend

90 — üheksa kümmend

Arvud 11-st kuni 19-ni
kirjutatakse kokku

Kümned kirjutatakse
kokku

100 — üks sada ehk
sada

300 — kolm sada

600 — kuus sada

900 — üheksa sada

1000 — üks tuhat
ehk tuhat

5000 — viis tuhat

18 000 — kaheksateist
tuhat

900 000 — üheksasada
tuhat

Sajad kirjutatakse
kokku

Tuhanded
kirjutatakse lahku

1 000 000 — üks miljon ehk miljon

4 000 000 — neli miljonit

13 000 000 — kolmteist miljonit

400 000 000 — nelisada miljonit

Miljonid kirjutatakse lahku

Märkus: Arvused 11-st kuni 19-ni võib kirjutada kahte moodi:

11 — üksteist ehk üksteistkümme

18 — kaheksateist ehk kaheksateistkümme

13 750 321

<i>kolmteist</i>	<i>miljonit</i>
11—19	
kokku	
miljonid lahku	

<i>seitsesada</i>	<i>viiskümmend</i>	<i>tuhat</i>
sajad kokku	kümmed kokku	
tuhanded lahku		

<i>kolmsada</i>	<i>kakskümmend</i>	<i>üks.</i>
sajad kokku	kümmed kokku	

Kolmteist miljonit seitsesada viiskümmend tuhat kolmsada kakskümmend üks.

2367.

<i>kahe tuhande</i>	<i>kolmesaja</i>	<i>kuuekümmene</i>	<i>seitsmes.</i>
---------------------	------------------	--------------------	------------------

Kahe tuhande kolmesaja kuuekümmene seitsmes.

126. **Harjutus.** Kirjutada numbritega antud arvud sõnadega. Arv sõnadele tõmmata joon allal

Nõukogude Liidu 4. stalinlik viisaastak algas 1946. aastaga ja lõpeb 1950. aastal.

1946. aasta algul töötas Eesti NSV-s 1067 üldhariduslikku kooli 127 553 õpilasega. 1950. aasta lõpuks tõuseb üldhariduslikkudes koolides õpilaste arv 136 000-ni. Koole on siis 1148. Uliõpilasi on viisaastaku lõpul 6240 endise 3559 asemel. Rahvamajade ja kultuurihoonete arv kasvab 541-lt 831-ni, muuseumide arv 11-lt 28-ni. Rahvaraamatukogudes on 1950. aastal 2 364 000 köidet praeguse 839 319 asemel. 1946. aastal töötas 34 paik- ja 27 rändkino, kokku 61 kino. Viisaastaku lõpul töötab 215 kino.

Täitkem ja ületagem ennastsalgava tööga 4. stalinliku viisaastaku plaani!

Võrdlemiseks. Kumba on parem ja ülevaatlikum lugeda, kas kirjutist, kus arvud on antud numbritega, või niisugust kirjutist, kus arvud on kirjutatud sõnadega?

25. Asesõnad.

127. **Ulesanne.** Vaadelda, missuguseid sõnu tarvitatakse nimi- ja omadussõna asemel!

Lauses nimi- või omadussõna	Lauses nimi- või omadussõna asendatud
<i>Paulile avaldati kiitust. Paul lahendas raske ülesande. Õpilased küsisid Paulilt nõu.</i>	<i>Temale avaldati kiitust. Ta lahendas selle ülesande. Nad küsisid temalt nõu.</i>

Jaani ja Vello oli ülesande lahendamisel tehtud väike viga.

Paul Meis õppis kolm aastat Alaküla koolis.

Mina, Linda ja Salme õppisime kauem.

Lindal kadus pliiats. Punane pliiats oli kadunud.

Salme leidis punase pliiatsi.

Neil oli ülesande lahendamisel tehtud väike viga.

Ta õppis kolm aastat selles koolis.

Meie õppisime kauem.

Mis tal kadus?

Missugune pliiats oli kadunud?

See pliiats oli kadunud.

Kes leidis niisuguse pliiatsi?

Mingi teise sõna asemel tarvitavaid sõnu nimetatakse **asesõnadeks**.

Väikesed lapsed, kes ei mõista veel hästi rääkida, ei mõista ka asesõnu tarvitada. Nad tarvitavad enesest rääkides sagedasti oma nime. Näiteks „Ma tahan süüa!” asemel ütleb väike laps: „Maimu tahab süüa!”.

* **Ülesanne.** Korrata ülesandeid nr. 51, 52, 62 ja 63 asesõnade lühendamisest!

128. **Harjutus.** Kirjutada harvendatult trükitud asesõnad lühendatud kujul ja tõmmata neile joon alla!

1. Mina tean, missugune maa kõlbab aiamaaks. 2. Kuidas sina tead, et temal oli niisugune lambatall? 3. Kellel janu, sellel jalad. 4. Sinu suu on must. 5. Meie panime

meepurgid sahvrisse. 6. Kas teie nägite, mis minul juhtus? 7. Minu asjad too mõni muu kord. 8. Selles asjas ei jõua meie kunagi kokkuleppele. 9. Sinul tuleb järele uurida, mis tolles tassis on. 10. Sellel raamatul on kaks, tollel kolm jagu. 11. Sina ei saa vist tema jutust aru. 12. Minul on see muul viisil võimalik. 13. Kas sina tead kellel on terav nuga? 14. Laud, millel raamat lamas, oli puhas. 15. Nemad teatagu temale talle kadumisest. 16. Kes sinule sellest teatas?

129. **Ulesanne.** Jälgida lause mõtte muutumist asesõna lühendatud kujul tarvitamisel!

Rõhutatult	Rõhutamata
<i>Ka tema vend võttis osa Saaremaa vabastamisest.</i>	<i>Ta vend võttis osa Saaremaa vabastamisest.</i>
<i>Mina tean, et ta sai haavata.</i>	<i>Ma tean, et ta sai haavata.</i>
<i>Sellel mehel on Isamaasõja orden.</i>	<i>Sel mehel on Isamaasõja orden.</i>
<i>Kas see on sinu medal?</i>	<i>Ah see on su medal!</i>

Kui lause rõhk ei ole asesõnal, tarvitame asesõna lühendatud kujul (*ma, ta, sul, ses, mil* jne.). Rõhutamisel tuleb asesõna tarvitada lühendamata kujul (*mina, sinul, sellel, meie* jne.).

26. Käändsõnad.

130. **Ulesanne.** Vaadelda järgmist tabelit!

Käändeid	Nimisõna	Omadussõna	Arvsõna	Asesõna
Nimetav	<i>sõdur</i>	<i>osav</i>	<i>seitse</i>	<i>mina</i>
Osastav	<i>sõdurit</i>	<i>osavat</i>	<i>seitset</i>	<i>mind</i>
Omastav	<i>sõduri</i>	<i>osava</i>	<i>seitsme</i>	<i>minu</i>
Sisseütlev	<i>sõdurisse</i>	<i>osavasse</i>	<i>seitsmesse</i>	<i>minusse</i>
Ilmaütlev	<i>sõdurita</i>	<i>osavata</i>	<i>seitsmeta</i>	<i>minuta</i>
Kaasaütlev	<i>sõduriga</i>	<i>osavaga</i>	<i>seitsmega</i>	<i>minuga</i>

Nimi-, omadus-, arv- ja asesõnu saab käännata, sellepärast nimetatakse neid **käändsõnadeks**.

131. **Harjutus.** Tõmmata kõigile käändsõnadele, mida tuntakse, joon alla!

1. Endla sai kolmanda klassi lõpetamisel kiituskirja ja ilusa juturaamatu eeskujuliku õppetöö eest. 2. Tänavu on ta samuti olnud väga hoolas ja püüdlük. 3. Esimese veerandi hinnetes oli tal viite seas ainult üks neli. 4. Selle lubas ta parandada. 5. Ta tahab oma vanemaid rõõmustada uue kiituskirjaga.

27. Pöördsõnad.

132. **Harjutus.** Kirjutada järgmistest lausetest välja jämen-datult trükitud, tegevust väljendavad sõnad ja leida neile vastav küsimus!

1. Mati **käib** praegu neljandas klassis. 2. Ta **on** alati hool-sasti **õppinud**. 3. Kolmanda klassi **lõpetas** ta kiituskirjaga.

4. Tähti **olevat** Mati **hakanud** nelja-aastaselt **õppima**. 5. Juba enne kooli tulekut **olevat** ta **mõistnud** hästi **lugeda**. 6. Vabal ajal **lugevat** ta palju juturaamatuid. 7. Kui me kõik nii **õpiksime** kui Mati, **jõuaksime** kõik hästi edasi. 8. **Võtkem** Matist eeskujul!

Näidis:

käib — mida teeb?

on õppinud — mida on teinud?

Tegevust väljendavaid sõnu nimetatakse **pöördsõnadeks**.

Pöördsõnu tarvitatakse väga sageli koos pöördsõnaga **olema** (*on, olen, oli, olevat, olnud* jne.).

133. **Ulesanne**. Vaadelda järgmistes lausetes jämendatud trükitud pöördsõnu!

1. **Ärge minge** kunagi noorele jääle! 2. Kunagi **ei või** ette teada, mis võib juhtuda. 3. „Õnnetus **ei tule** hүүdes,” ütleb vanasõnagi. 4. Mõnigi laps, kes **ei ole** keeldu tähele **pannud**, on vette kukkunud ja uppunud. 5. Minu vend, kes läbi jää vette kukkus, küll **ei uppunud**, kuid oli pärast kaua nii haige, et **ei saanud** koolis käia. 6. Omal jõul **ei oleks** ta välja **saanudki**, sest vesi oli sügav ja jää nõrk. 7. Õnneks **ei jäänud** abi hiljaks ja nii pääses ta uppumissurmast.

Pöördsõnaga koos tarvitatakse sõnu **ära** ja **ei**. Pöördsõnu vaadeldakse koos nende abisõnadega, mis väljendavad eitamist või keeldu.

134. **Harjutus**. Leida palast pöördsõnad ja kirjutada nad välja (ühes pöördsõna **olema** muudetega ja abisõnadega **ära** ja **ei**)! Leida, missugustele küsimustele nad vastavad ja missugune on

nende **ma**-lõpuline põhivorm (vt. nr. 17)! Korduvad samas vormis pöörd sõnad kirjutada välja ainult üks kord.

I.

„Nimeta, missuguste tähtede järel kirjutatakse liide -ki!”

Tõusin, sattusin segadusse ja kogelesin:

„Liide -ki ... kirjutatakse ... p... k... v... s... r...”

Uks õpilane andis siis õige vastuse minu eest.

„Miks sa ei ole õppinud?” küsis õpetaja.

„Ma õppisin,” püüdsin ennast õigustada.

„Kas sa hiljem ka kordasid?”

„Ei,” vastasin.

„Sellest ei piisa, kui ainult kord õpid,” kõneles mulle õpetaja. „Õppetükke peab alati kordama. Tea, et kordamises peitubki tarkus.”

Näidis:

Pöörd sõna vormid	Küsimus	ma -põhivorm (mida tegema?)
<i>nimeta</i>	<i>mida tee?</i>	<i>nimetama</i>
<i>kirjutatakse</i>	<i>mida tehakse?</i>	<i>kirjutama</i>
.....	.....	.....
<i>ei ole õppinud</i>	<i>mida ei ole teinud?</i>	<i>õppima</i>

Pöörd sõna ühe põhivormi lõpp on **-ma**. Seda põhivormi nimetatakse **ma-tegevusnimeks**. **ma-tegevusnimi** vastab küsimusele *mida tegema?*

135. **Harjutus.** Jätkata alustatud harjutust ja vaadelda, millal kirjutatakse **ma**-tegevusnimes **-dama**, millal **-tama**!

askel dama	kasva tama
kannel dama	kirju tama
pimen dama	hääle tama
ähvar dama	joonis tama

jne.

Lõpp **-dama** kirjutatakse ainult **l**, **n** ja **r** järel.

136. **Harjutus.** Koostada 15 lauset, milles esineb harjutuses nr. 135 toodud pöörd sõnu **ma**-tegevusnimes! Lausetes tõmata neile joon all!

Näidis: *Tüdruk hakkas hädaldama. Läksin vennaga jalutama.*

137. **Harjutus.** Leida palast (harjutuses nr. 134 antud pala järg) pöörd sõnad ja kirjutada nad välja (ühes pöörd sõna *olema* muudetega ja abisõnadega *ära* ja *ei*)! Leida, missugustele küsimustele nad vastavad! Moodustada nendest sõnadest küsimusele mida teha? vastav põhivorm!

II.

Kodus võtsin õpiku ja alustasin põhjalikult kordamist. Ma ei teinud seda üks kord, vaid igal õhtul.

Uhel päeval küsis eesti keele õpetaja minult jällegi:

„Nimeta, missuguste tähtede järel kirjutatakse liide **-ki**!”

Teised ootasid huviga, mis ma vastan. Arvasid, et ütlen jälle valesti.

Vastasin õigesti: **b**, **d**, **g**, **p**, **t**, **k**, **s**, **h** järel.

„Vaata, mida teeb kordamine,” ütles õpetaja. „Kuid ära kordamist järele jäta!”

„Ei aita tõesti sellest, kui kord oled midagi õppinud,” vastasin. „Kõike peab alati kordama!”

(M. Leesiku järgi)

Näidis:

Pöördsõna vormid	Küsimus	Põhivorm (mida teha?)
<i>võtsin</i>	<i>mida tegin?</i>	<i>võtta</i>
<i>alustasin</i>	<i>mida tegin?</i>	<i>alustada</i>

Pöördsõna vormi, mis vastab küsimusele *mida teha?*, nimetatakse **da-tegevusnimeks**. **da-tegevusnimi** on ka pöördsõna **põhivorm**.

138. **Ulesanne.** Vaadelda **da-tegevusnime lõppe!** Lisada näiteid juurde!

Mida teha?	Mida teha?	Mida teha?
lugeda	hakata	juua
õppida	pöörata	käia
kirjutada	alata	saata
õmmelda	osata	anda
kõnelda	lennata	teha
ütelda	joosta	minna
		surra
		olla

da-tegevusnime lõpp on -da, -ta ja -a.

28. Kordavat.

*139. **Harjutus.** Liigitada järgmistes lausetes sõnad ja kanda nad allantud tabelisse!

1. Juba siis, kui ilmad olid veel soojad, valisime liuväljakuks ilusa tuulevaikse koha ja piirasime selle madala muldvalliga.
2. Täna pärast tunde valasime väljaku esimest korda veega üle.
3. Vett vedasime kolme suure vaadiga ja pangedega.
4. Et tööl oli üle viiekümne õpilase, siis läks kõik kiiresti ja lõbusalt.

K ä ä n d s õ n a d				Pöörd- sõnad	Muud sõnad
Nimi- sõnad	Omadus- sõnad	Arv- sõnad	Ase- sõnad		

* 140. **Harjutus.** Kasutades kalendrit koostada lauseid, kus esineb revolutsiooniliste ja rahvalike tähtpäevade nimetusi, ning märkida, millal nad käesoleval aastal on või olid! Laused alata nii, et esimese sõnana ei esineks täht- ega nädala- päeva nimetus!

Näidis: *Tänavu oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev neljapäeval, 7. novembril. Meenub võidupüha, mis oli neljapäeval, 9. mail.*

* 141. **Harjutus.** Kirjutada sulgudes asetsevad nimisõnad suure või väikese algustähega, nagu on nõutav!

1. Kui (suur tõll) parajasti puhkas (viieristi mäel) (sõrve lahingu) väsimust, tuli (saaremaale) (vanapagan).
2. Ta tahtis (tõllu) kõigi (sõrve meestega) hävitada.

3. Sõrve kõige kitsamas kohas, (salme küla) juures, hakkas (vanapagan) tampima sügavat kraavi (liivi lahest) (ariste lahte). Ta mõtles (sõrve sääre) (saaremaast) lahti lükata ja (läänemerre) uputada.

5. Aga kuri (nõu) ei õnnestunud. 6. Kohalik (külamees), (metsa sander), märkas (vanapagana) askeldusi ja äratas (suure tõllu). 7. Kärmeisti ruttas (tõll) (otsa tallu) ja palus sealt ühe (mesilaspere). 8. Mesilased saatis ta (vanapagana) kallale.

9. Suures valus jooksis (vanapagan) (hirmuste heinamaale), puges seal (risuhunnikusse) ja vabanes nii mesilastest. 10. Kohal, kuhu ta tampis (kraavi), voolab nüüd (salme jõgi).

* 142. **Harjutus.** Kirjutada numbritega antud arvud sõnades!

Nõukogude Liidus on algkoolide, seitsmeaastaste koolide ja keskkoolide õpilaste arvuna 1947/1948. õppeaastal ette nähtud 31 300 000 õpilast; tööliskoorte koolides 540 000 ja maanoorte koolides 545 000 inimest. Kõrgematesse õppeasutistesse võetakse vastu 182 000 inimest ja tehnikumidesse 350 300 õpilast. Kõrgemad õppeasutised lõpetab 1947. a. 91 300 ja tehnikumid 230 100 inimest.

Lastekodude laste arv on 658 000 ja lasteaedades on 1 490 500 last.

Tervishoiuasutistes on 1947. a. ette nähtud 817 200 haiglavoodit, 884 200 kohta alalistes lastesõimedes, 205 800 kohta sanatooriumides ning kuurortides ja 81 000 kohta puhkekodudes.

* 143. **Harjutus.** Märkida värvilise püstkriipsuga, kust kohast võib sõnu järgmistes lausetes poolitada!

1. Õppimises ja töös on pioneer visa ja kordaarmastav. 2. Ta täidab kohusetruult ja täpselt oma maläva, rühma, salga ning kõik teised ülesanded. 3. Iga alustatud töö viib ta lõpule ega tagane raskuste ees. 4. Pioneer on korralik ja viisakas ning

käitub eeskujulikult, osutab abi vanematele inimestele, isale-emale, naistele ja invaliididele. 5. Pioneer on väikeste laste sõber, ta hoolitseb oma nooremate õdede ja vendade eest. 6. Pioneer ei vannu, ta vihkab räpasust ja suitsetamist. 7. Pioneer ei kiitle kunagi oma heategudega, sest olla eeskujuks kõigile ja abiks kõikjal on iga pioneeri kohus.

8. Pioneer hoiab nagu silmatera aus noore leninlase nimetust.

Näidis: *Õp|pi|mi|ses ja töös...*

* 144. **Harjutus.** Kasutada antud sõnu lauseis! Tõmmata neile lauseis joon alla! Anda seletus (suuline), mispärast peame neid nii kirjutama (vt. lk. 46)!

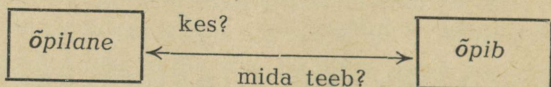
pikk	piklik	pikksilm
lapp	laplik	lapptekk
pakk	aupaklik	pakk-kast
papp	papne	pappkarp
metall	metalne	metallraha
täpp	täpne	—
	täpselt	
pekk	pekjas	pekkvorst
lukk	—	lukksepp
pott	—	pottsepp
plekk	—	plekksepp
rätt	—	r ä t s e p
kõmm	kõmdi!	

Kuidas sõnad on lauses üksteisega seotud.

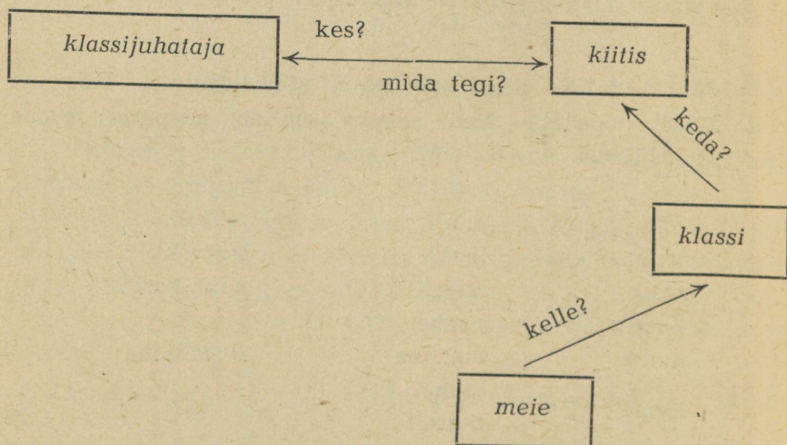
*Ulesanne. Korrata „Lause ja sõna“ (vt. lk. 10)!

145. **Ulesanne.** Jälgida järgmistes piltlikult kujutatud lausesid üsikutel sõnade vahel! Side on näidatud nooljoonega.

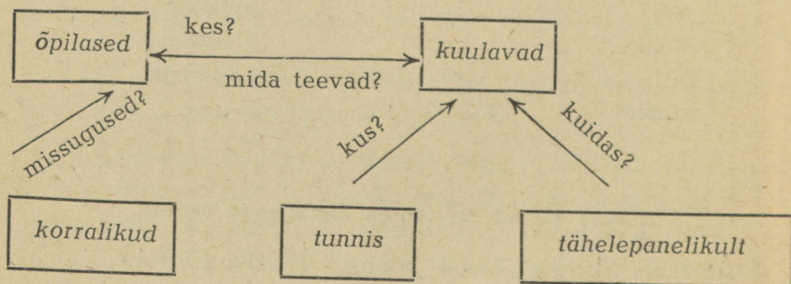
1. *Õpilane õpib.*

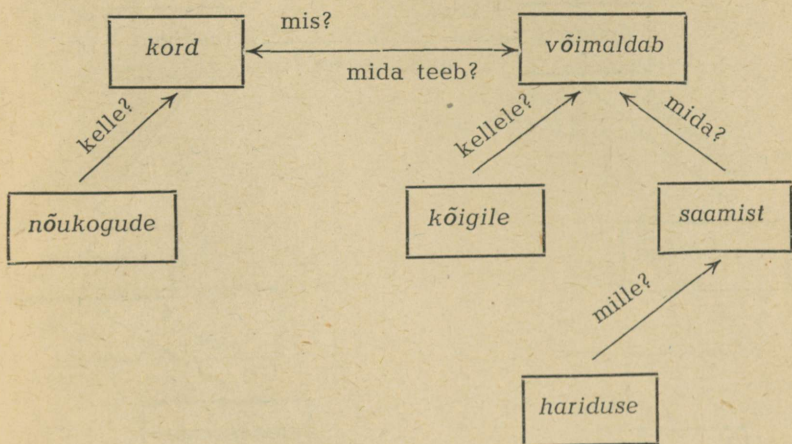
2. *Klassijuhataja kiitis meie klassi.*

3. *Korralikud õpilased kuulavad tunnis tähelepanelikult.*

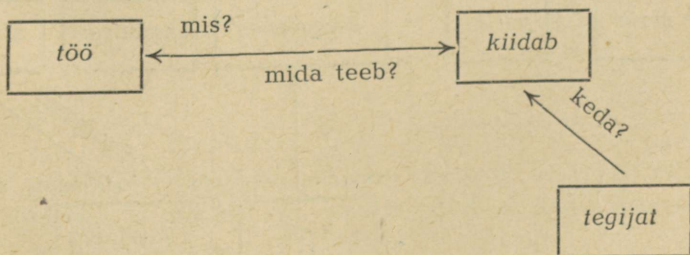

4. Nõukogude kord võimaldab kõigile hariduse saamist.

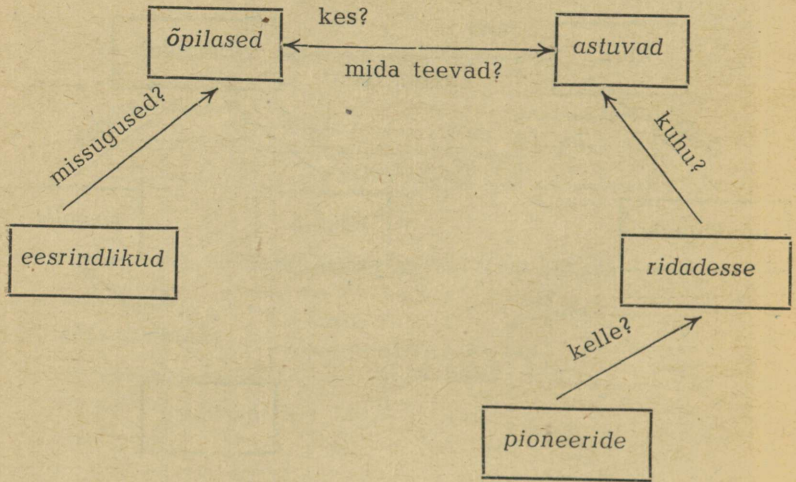

146. **Ulesanne.** Allpool on näidatud piltlikult sõnade seos kolmes lauses. Kirjutada need laused välja!

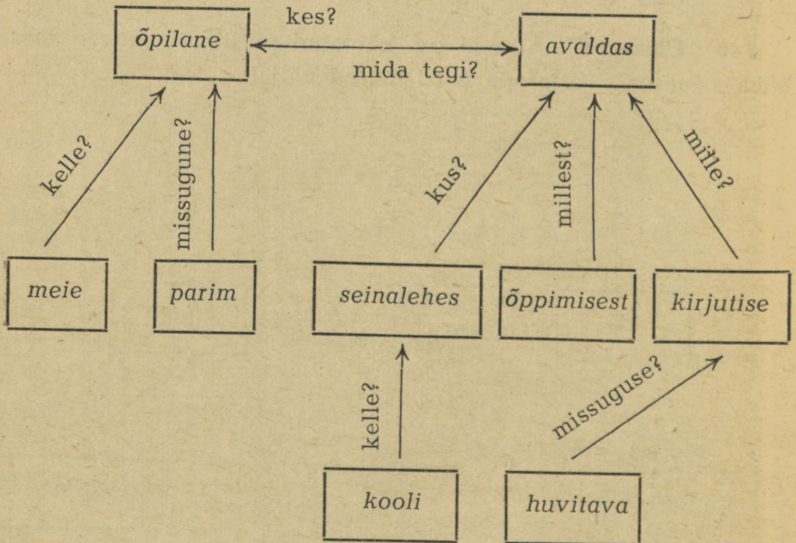
I.

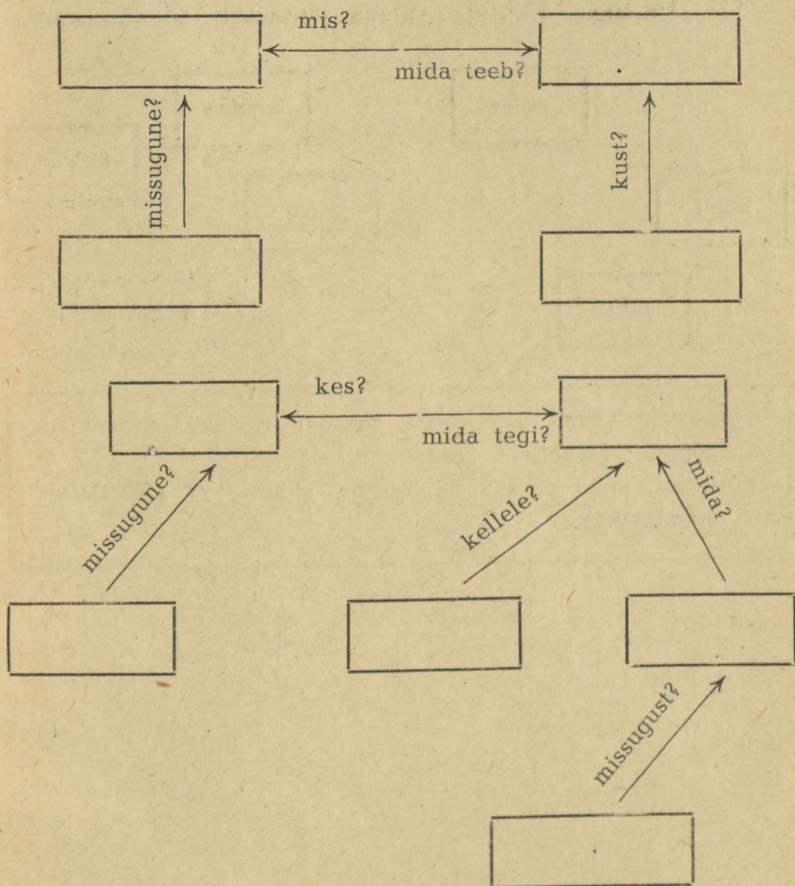
II.

III.

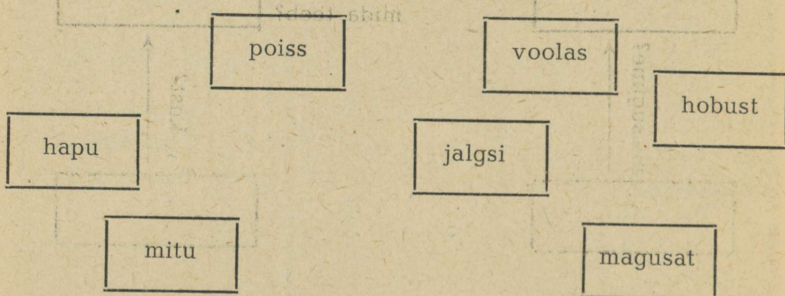
147. **Harjutus.** Anda järgmistele lausetele, mille sõnade seos piltlikult on näidatud, sõnaline sisu! Kirjutada saadud laused välja!

148. **Harjutus.** Kujutada eelmiste näidete eeskujul piltlikult järgmiste ja mõnede ise moodustatud lihtsamate lausete sõnade omavaheline seos!

1. Ma kirjutan pikka harjutust. 2. Virk tüdruk kordas õhtul kodus rasket õppetükki. 3. Meie kooli pioneerid korraldavad laupäeval huvitava lõkkeõhtu.

149. **Ulesanne.** Katsuda siduda järgmised sõnad lauseks!

Lauses on sõnad üksteisega seotud. Küsimusega leiame sõnade omavahelise seose.

Sõnadest, mida ei saa üksteisega siduda, ei saa lauset moodustada.

SISUKORD.

	Lk.
Kordavat	4
Lause ja sõna	9
Jutustav, hüüd-, soov-, käsk- ja küsilause	11
Liitsõnad	12
Sõnade põhivorm	13
Täht ja häälik	15
Tähestik	17
Suur- ja väiketähtede kasutamine	18
Täis- ja kaashäälikud	20
Helilised ja helitud häälikud	21
Silbitamine	22
Lühike, pikk ja ülipikk täishäälik	25
Ühesilbilised sõnad, milledes ülipikk täishäälik märgitakse ühe- kordse tähega	30
Lühike, pikk ja ülipikk kaashäälik	31
Ühesilbilised sõnad, milledes ülipikk kaashäälik märgitakse ühe- kordse tähega	34
Kordavat	36
Millal kirjutame liite -ki, millal -gi	39
Häälikute ühendid	40
Kaksiktäishäälikud	42
Kaashäälikute ühendid	44
Silbitamine ja poolitamine	52
Nimisõnad	55
Omadussõnad	59
Arvsõnad	63
Asesõnad	67
Käändsõnad	70
Pöörd sõnad	70
Kordavat	75

II parandatud ja täiendatud trükk.

Vastutav toimetaja **Kr. Kure.**

Keeleline toimetaja **M. Arro.**

Ladumisele antud 23. VIII 1947. Trükkimisele antud 17. IX 1947.
Trükiarv 16 200. Paber 56 × 79, $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 5,25. Trükitähti
trükipoognas 37 440. Arvutuspoognaid 4,9. MB-06054.
Trükikoda „Hans Heidemann“, Tartu, Vallikraavi 4. Tellimise nr. 1544.

На эстонском языке.

В. Ордлик. Учебник родного языка для IV класса. I.

g

Rbl. 1.20

A-16685

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00506812 9

632